

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Vravnik

Ulični grafiti s politično konotacijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Vravnik

Mentor: izr. prof. dr. Vlado Miheljak

Ulični grafiti s politično konotacijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Hvala soncu!

ULIČNI GRAFITI S POLITIČNO KONOTACIJO

Ulice predstavljajo javni prostor, kjer se odvijajo alternativni načini komuniciranja, med katere spada tudi grafitiranje. Politični grafiti neposredno odražajo družbeno-politično dogajanje, saj so dostopni vsakemu posamezniku, ki lahko javnosti necenzurirano posreduje svoje mnenje. Od umetniških grafitov se grafiti s politično konotacijo ločijo po vsebini sporočila, ki pri slednjih izraža upor in nezadovoljstvo s trenutnim političnim položajem. Ugotovila sem, da je čas pisanja grafitov odvisen od aktualnega političnega dogajanja, saj so takrat v medijih že odprta vprašanja o problematiki, na katero se vsebina grafitov nanaša. V Ljubljani se pisanja grafitov najbolj poslužujejo marginalizirane družbene skupine in subkulture, ki na ta način izražajo svoja prepričanja in ideologijo. Avtorji grafitov se poistovetijo s kolektivno identiteto skupine, ki se navzven kaže po prepoznavni vsebini, simbolih in barvah, ki so uporabljene v grafitih. Zaradi medsebojnega nestrinjanja med različnimi družbenimi skupinami in subkulturami prihaja do grafitarskih konfliktov, kjer skupine verbalno izkazujejo sovražstvo do svojih nasprotnikov.

Ključne besede: politični grafiti, neposredna komunikacija, marginalizirane družbene skupine, grafitarski konflikti

STREET GRAFFITI WITH POLITICAL CONNOTATION

Streets represent a public space giving rise to alternative ways of communication, including graffiti. Since political graffiti are an accessible means of every individual to convey their opinion to the public, they directly reflect the socio-political development as well. Political graffiti differ from art graffiti in contents, reflecting rebellion and dissatisfaction with the current political situation. The time of graffiti production depends on momentary political circumstances, as the questions about the issues, expressed by graffiti, are already present in the media. In Ljubljana graffiti writing is most common among marginalized groups and subcultures, as a way of expressing their belief and ideology. In addition, graffiti authors identify themselves with the collective identity of the group, which is thus characterized by distinctive content, unique symbols and colours used in graffiti. Disagreement between different social groups and subcultures leads to graffiti conflicts, as groups resort to drawing their hatred on the wall.

Keywords: political graffiti, immediate communication, marginalized social groups, graffiti conflicts

KAZALO

1	UVOD	9
2	OPREDELITEV GRAFITA	12
3	RAZLIKOVANJE MED STREET ART IN POLITIČNIMI GRAFITI	17
4	ZGODOVINA GRAFITIRANJA	21
4.1	ZGODOVINA GRAFITOV V SLOVENIJI	22
5	OPREDELITEV POLITIČNEGA GRAFITA	24
6	GRAFITI KOT MEDIJ KOMUNICIRANJA	26
7	ULICA KOT MEDIJSKI PROSTOR	28
8	POLITIČNI GRAFITI V LJUBLJANI:	30
8.1	NACIONALISTIČNI GRAFITI	30
8.2	ANARHISTIČNI GRAFITI	32
8.3	ANTIFAŠISTIČNI GRAFITI	34
8.4	GRAFITI NEFORMALNE SKUPINE VSTAJA LESBOSOV	34
8.5	FEMINISTIČNI GRAFITI.....	36
8.6	ŠPORTNO-NAVIJAŠKI GRAFITI	38
8.7	PROTIVOJNI GRAFITI	39
8.8	GRAFITI S ŠTUDENSKO PROBLEMATIKO	40
8.9	PROTIKAPITALISTIČNI GRAFITI	41
9	KONFLIKTI MED RAZLIČNIMI SKUPINAMI GRAFITARJEV	43
10	INTERVJUJI S POSAMEZNIMI GRAFITARJI	49
10.1	PREDSTAVNIKI GRAFITARJEV V LJUBLJANI	49
10.2	ANALIZA TEMATSKIH SKLOPOV INTERVJUJA	51
10.2.1	<i>Dostopnost do medijev</i>	51
10.2.2	<i>Motiv grafitiranja</i>	52
10.2.3	<i>Sporočilo in interpretacija grafitov</i>	54
10.2.4	<i>Lokacija in čas grafitiranja</i>	55
10.2.5	<i>Konflikti z drugimi družbenimi skupinami</i>	56
10.2.6	<i>Konflikti z organi pregona</i>	57

11 ZAKLJUČEK.....	59
12 LITERATURA	61
PRILOGA A: VPRAŠANJA ZA POMOČ PRI POGLOBLJENEM INTERVJUJU	64

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Umetniški grafiti v AKC Metelkova mesto	18
Slika 3.2: Stena z umetniškimi grafiti v AKC Metelkova mesto	18
Slika 3.3: Politični grafit na Kongresnem trgu	19
Slika 7.1: Primer grafita na Wolfovi ulici	28
Slika 8.1: Protiksenofoben grafit na Maistrovi ulici.....	31
Slika 8.2: Primer anarhističnega grafita proti kapitalizmu	33
Slika 8.3: Antifašističen grafit proti nacionalistom	34
Slika 8.4: Najbolj značilen grafit neformalne skupine Vstaja lesbosov	35
Slika 8.5: Grafit neformalne skupine Vstaja lesbosov na Kongresnem trgu.....	35
Slika 8.6: Grafit s feministično simboliko	37
Slika 8.7: Grafit navijaške skupine Green Dragons	38
Slika 8.8: Grafit skupine Green Dragons Youth Crew	39
Slika 8.9: Protivojni grafit	40
Slika 8.10: Grafit, ki se navezuje na študentsko problematiko	41
Slika 8.11: Protikapitalističen grafit	41
Slika 8.12: Grafit proti delavskemu izkoriščanju	42
Slika 9.1: Grafitarški konflikt med nacionalisti in antifašisti	44
Slika 9.2: Grafitarški konflikt na Kongresnem trgu	44
Slika 9.3: Rezultat grafitarske bitke med antifašisti in nacionalisti	45
Slika 9.4: Nacionalistični grafit na Kongresnem trgu	45
Slika 9.5: Grafit, narejen s pomočjo nalepk skupine Tukaj je Slovenija.....	46

Slika 9.6: Grafitarska bitka na Trubarjevi cesti.....	47
Slika 9.7: Primer konflikta med navijači in antifašisti	47

1 UVOD

Politični grafiti so alternativni medij, ki odsevajo družbeno politično dogajanje. Neposredno izražajo mnenje in stališča avtorjev in spodbujajo h kritičnemu mišljenju javnosti. Opazimo jih lahko kjerkoli v mestu, so del ulic, vendar so nekatera področja zaradi večje prehodnosti ljudi pri grafitarjih bolj priljubljena.

Cilj, ki sem si ga zastavila v diplomskem delu, je preučiti, kako se v Sloveniji oz. v Ljubljani nestrinjanje z dominantnimi družbenimi in političnimi vrednotami odraža v vsebini grafitov. Politične grafite sem opredelila kot medij množičnega komuniciranja marginalnih družbenih skupin. Znotraj tega sem poskušala obravnavati čim več grafitov, ki se nanašajo na politične situacije in so na kakršenkoli način povezani s politiko. Želela sem ugotoviti, katere marginalne družbene skupine največ posegajo po tem mediju komuniciranja, kakšni so grafitarski konflikti in med katerimi družbenimi skupinami prihaja do le-teh. Temeljna hipoteza diplomskega dela, ki sem jo skušala potrditi s pomočjo raziskave je, da marginalne družbene skupine uporabljajo medij grafitiranja, ker ne morejo sodelovati v razpravah v množičnih medijih, saj dominantna elita tega ne dopušča.

Osredotočila sem se na opazovanje in analiziranje grafitov v Ljubljani, ker je prav tu največ družbeno-političnih dogodkov, ki vplivajo na pojavljanje grafitov. Spremljanje teh dogodkov pa mi je pomagalo do te mere, da sem lahko predvidevala, kdaj se bodo novi grafiti s politično vsebino najbolj pojavljali. Opazovanje grafitov sem omejila na obdobje od marca 2007 do maja 2009. V analizo sem vključila politične grafite, ki sem jih opazila na ulicah v Ljubljani, pri tem pa ne morem natančno določiti, ali so bili napisani že prej ali v času mojega opazovanja. Sočasno so potekale tudi akcije brisanja grafitov s strani oblasti, zato obstaja možnost, da nekaterih grafitov nisem dokumentirala in vključila v analizo. Poleg opazovanja sem v raziskavo vključila tudi polstrukturirane intervjuje, ki sem jih naredila s člani različnih družbenih skupin, ki grafitirajo, kar mi je bilo v pomoč pri interpretaciji vsebin političnih grafitov.

Pri proučevanju grafitov sem se spopadala z več metodološkimi omejitvami, ki so vplivale na potek analize. Anonimnost grafitarjev, možna napačna interpretacija

vsebin grafitov, nezmožnost umeščanja nekaterih grafitov v vrste, ki sem jih preučevala in v čas nastanka ter začasnost obstoja grafitov.

V Sloveniji najdemo zelo malo knjig, ki obravnavajo to tematiko, zato sem informacije pridobivala tudi iz tujih virov. Poleg tega obstaja veliko virov, ki obravnavajo umetniške grafite, ki pa za preučevanje niso bili tako relevantni. Slednje sem uporabila za razlikovanje med umetniškimi in političnimi grafiti ter v pomoč pri razumevanju razvoja političnih grafitov. Odgovore za teoretični del diplomskega dela sem večinoma iskala v pisnih virih. Na to temo obstaja nekaj literature, večino informacij pa sem dobila iz člankov, ki so bili objavljeni v raznih časopisnih publikacijah in zbrani v znanstvenih delih. Veliko informacij sem pridobila tudi na internetu, na straneh o grafutih. Empirični del diplomskega dela je osnovan na opazovanju ter interpretaciji grafitov v Ljubljani in na podlagi polstrukturiranih intervjujev, ki sem jih naredila z grafitarji, ki delujejo na področju Ljubljane.

Diplomsko delo sem razdelila na dva dela. V prvem, teoretičnem delu sem najprej opredelila definicije grafitov in ločila grafite v dve skupini: umetniške grafite in grafite s politično konotacijo, kar se mi zdi pomembno za razumevanje grafitov. Kasneje sem na kratko opisala zgodovino grafitiranja, ki ima same začetke v 60-ih v New Yorku in prihod te dejavnosti v Slovenijo, kjer se je grafitiranje začelo s punk-anarhistično subkulturo. Nato sem opredelila politični grafit ter ga uvrstila v medijski prostor kot medij komuniciranja marginalnih družbenih skupin. Grafiti nastajajo v urbanem okolju, zato sem v nadalje opredelila ulico kot medijski prostor oz. prostor za alternativne načine izražanja mnenj.

V empiričnem delu sem politične grafite razdelila v skupine, in sicer glede na to, katero marginalno družbeno skupino predstavljajo. Osredotočila sem se na družbene skupine, katerih grafiti se največ pojavljajo v Ljubljani in razdelila politične grafite na: nacionalistične, anarhistične, antifašistične, grafite neformalne skupine Vstaja lesbosov, feministične, športno-navijaške, grafite s študentsko problematiko ter protivojne in protikapitalistične grafite. Analizirala sem le grafite v Ljubljani, saj zaradi metodoloških omejitev, kot sta čas in stroški, nisem opazovala grafitov v drugih mestih. Poleg napisanega sem v tem delu vključila še fotografije, ki služijo kot reprezentativni del in pripomorejo k boljši vizualni predstavi. Zadnji del predstavljajo poglobljeni intervjuji,

ki sem jih naredila s predstavniki družbenih manjšin, katerih grafite bom obravnavala v analizi. Zanimalo me je, zakaj se odločajo za ta medij komuniciranja, kakšen je njihov motiv pri grafitiranju, kaj želijo sporočiti javnosti, na katerih lokacijah največ grafitirajo ter ali prihajajo v konflikt z drugimi družbenimi skupinami in z organi pregona.

2 OPREDELITEV GRAFITA

Grafito kot obliko neformalnega izražanja in komuniciranja so začeli proučevati šele po drugi polovici 20. stoletja, zato v znanosti le ena popolna definicija pojma grafit ne obstaja. Razloge za različno obravnavo pojma verjetno lahko iščemo v nekaterih lastnostih grafitov kot so minljivost grafitov, saj jih največkrat odstranjujejo z javnih površin, ter anonimnost grafitarjev, s tem pa nezmožnost poglobljenega raziskovanja namena grafitiranja. Poleg tega je pri proučevanju potrebno upoštevati tudi prostor in čas nastanka, vsebino, pomen ter ozadje nastanka grafitov, od tega pa je odvisno tudi definiranje grafito.

Etimološko pojem grafit izvira iz grške besede »grafo«, kar pomeni »pišem« in iz italijanske besede »sgraffiare«, kar pomeni »spraskati, strgati«. Iz slednjega glagola je izpeljana beseda "graffito", ki pomeni »izpraskan napis na steni, vrezana risba« (Lalič 1991, 29). Če upoštevamo le etimološki pomen besede, imajo grafiti veliko različnih pomenov, za katere pa ni nujno, da imajo povezavo z grafitiranjem, kot ga poimenujemo danes. Prav tako v tem primeru ni relevantna definicija iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (1998) besede grafit, ki je opredeljena kot »mehka rudnina temno sive barve kovinskega sijaja«. Današnjemu pojmovanju grafitov se bolj približa definicija besede graffito, ki je opredeljena kot »napis ali risba, vrezana v kamen« (Verbinc 1989, 245).

Grafit je izraz, ki se nanaša na javni ali privatni prostor, tako »notranji« (npr. toaletni prostori, poimenovani tudi latrinalija¹) ali »zunanji« (vlaki, zidovi, zgradbe). Oblike, besede in podobe so lahko ustvarjene z začasnimi (kreda), trajnimi ali poltrajnimi (barve v spreju, fluorestenčni svinčnik, pero) materiali. Grafiti se lahko opredelijo kot umetnost, vandalizem, politika in komunikacija, ali pa so kombinacija vseh naštetih, odvisno od estetskega apela, komunikacijskega učinka in od tega kje (in s čigavim dovoljenjem) se pojavljajo (Arcioni 2003).

¹ Termin latrinalija pomeni premoščeno napisan zaznamek v toaletnih prostorih.

Grafiti so povezani z več negativnimi konotacijami in stereotipi, za katere pa lahko rečem, da večkrat ne držijo. Prostori, kjer se največkrat pojavljajo grafiti, so označeni za nevarne predele mesta, kjer se ljudje neradi naseljujejo in odpirajo poslovne prostore. Obstaja več raziskav, ki navajajo karakteristične značilnosti grafitarjev, ki naj bi bili večinoma mladostniki, ki ne dosegajo dobrih rezultatov v šoli in so povezani s kriminalnimi dejanji. S tem se ne morem strinjati, saj obstaja veliko primerov grafitov, ki so jih naredili izobraženi in ugledni posamezniki in skupine. Lunn (2006, 14) meni, da so ulični umetniki v celoti bolj kreativni kot agresivni in raziskave kažejo, da nasilje ni povezano z grafitarji, obstaja le priložnostno rivalstvo med ekipami.

Avtorji večine opredelitev grafitov in street arta se strinjajo, da med najpomembnejše značilnosti sodijo njihova estetska forma (dvo- ali trodimenzionalna sporočila in objekti na javnih prostorih, povečini na zidovih), ilegalnost (da so narejeni nezakonito, da to početje po zakonu velja za prekršek) ter njihova komercialna in ideološka nekomformnost, zavestno subvertiranje dominantnih diskurzov, torej družbena kritičnost. (Velikonja 2008).

Rente Neumann (v Lalić 1991) opredeli grafite kot »narisane stvaritve ..., jezikovne znake, simbole in eksperimente z abecedo, v obliki vrezovanja in pisanja po zidu«. Lilijana Stepančič (2004) pravi, da so grafiti na cesti javni spomeniki samoiniciativni organiziranosti, ki razgalja kapitalske in politične neenakosti. So v konkretni bitki z okoljem. Zrnec (1996b) grafite opredeli kot »vse napise na javnih prostorih, ki so delo posameznikov ali neformalnih in nevladnih skupin ter organizacij in nastanejo brez dovoljenja pristojnih organov.« Grafit je minljiv triumf posameznika nad »spomeniki oblasti« (Cresswell v Noble 2004).

Velikonja (2008, 25-32) meni, da definiranje grafitov in street arta ni tako preprosto, zato sam opredeli grafite in street art v štirih točkah:

1. Prvi kriterij grafitov in street arta je gola estetska forma, torej napis, nalepka ali instalacija na zidu, zgolj s stališča estetike. Vendar je ta kriterij premalo, saj street arta in grafitovstva ne moremo razumeti zunaj njune neinstitucionalne prostorske umestitve na ulico, zid, pločnik – skratka javni prostor soustvarja streetartistična in grafitarska dela.

2. Kot drugo merilo dodaja ilegalnost, da so grafiti in street art nedovoljena ulična vizualna ustvarjalnost, vendar je to še vedno preširok kriterij.
3. Tretji kriterij je družbena angažiranost, saj grafiti in street art nista zgolj vprašanje »estetike«, pač pa tudi konteksta. Pri tem pa se pojavi problem, kaj definirati kot politično, ali kar se neposredno nanaša na politiko, ali na to gledati širše, v smislu inherentne ideološkosti sporočila.
4. Prvim trem kriterijem dodaja še kontrahegemonski oz. nehegemonski položaj. Razlika med njima je, da se kontrahegemonija bori proti hegemoniji s podobnimi sredstvi in načini s ciljem, da jo zamenja in tako postane nova hegemonija, nehegemonija pa ne. Nehegemonija išče poti uvajanja neavtoritarne ureditve in enakopravnost v različnosti. Grafiti je potrebno razumeti kot skupek vseh štirih razsežnosti in nujno tudi v zgodovinskih, političnih, estetskih, kulturnih in ne nazadnje tudi v prostorskih okoliščinah in v obdobju, v katerih nastajajo.

Lalić (1991, 35-36) je na podlagi definicij različnih avtorjev opredelil elemente, ki bi jih morala imeti celovita definicija pojma grafit: tehnika izdelave grafita, lokacija, na kateri se piše, raznolikost izraznih znakov grafita, neformalnost in neinstitucionalnost in interakcija med uporabniki komuniciranja z grafiti. Na podlagi tega grafite definira kot večpomensko izražanje z risanjem, vrezovanjem in s pisanjem po zidovih in drugih javnih površinah, ki temu niso namenjene. So neinstitucionalna in neformalna oblika komuniciranja posameznikov in skupin, tako med seboj kot s širšim družbenim okoljem.

Susan Phillips (1996) pravi, da se izraz grafit nanaša na institucionalno prepovedane znake, ki nastajajo kot poskus osnovanja neke vrste povezanih kompozicij. Takšne znake posameznik ali posamezniki (ne nujno profesionalni umetniki) naredijo na zidove ali druge površine, ki so ponavadi vizualno dostopne javnosti.

Grafiti so (poleg kulturnega aktivizma, šabloniranja, političnih grafitov in muralov) oblika komunikacije, ki pripada ulicam, tipičnemu javnemu prostoru in prizorišču za oblikovanje dialoga zunaj komercialnih medijev. Če ima sporočilo grafita

izrecno političen ali subkulturen namig, potem je to »gverilski vdor«² v vladajoče predpise in kot rezultat je pogosto opredeljeno kot grožnja, ki jo je treba podjarmiti/obvladati (Noble 2004).

V današnjem času, ko v medijske tekste vstopa tržna logika in je dostop do aktivnega sodelovanja pri vsebini množičnih medijev onemogočen večini državljanov, imajo veliko pomembnost alternativni načini izražanja javnega mnenja. Mednje spadajo tudi grafiti, ki so **dostopni** vsakemu posamezniku, ki bi želel kaj sporočiti javnosti. »Za jasno razlikovanje grafitov od drugih podobnih napisov, risb ali simbolov, je treba poudariti, da med grafite uvrščamo zgolj napise, slike ali simbole na javnih prostorih, t. j. površinah, dostopnih širšim javnostim (Novak 2007)«.

Tako ulični prostor predstavlja medij, preko katerega lahko vsak posameznik sporoči svoje ideje in mnenja širšemu občinstvu. Posledično temu je grafit **viden medij**, saj so ulice medijski prostor, ki je ves čas na voljo. Problem nastane, ker je grafitiranje **ilegalna dejavnost**, ki ni v skladu z Zakonom o kršenju javnega reda in miru in se mestne oblasti ves čas trudijo, da bi grafite odstranile z zidov. Čeprav predstavnica Zavoda za turizem, Barbara Vajda, (TV Slovenija, 1. program 2007) meni, da »grafiti nikogar ne motijo, motijo jih pa packe, čačke, razni priložnostni, jim rečemo, napisi na kulturnih spomenikih«, realna situacija v mestu Ljubljana pa kaže drugače. Odstranjevanje grafitov v Ljubljani je v zadnjih letih postala ustaljena praksa. Prav zaradi kršenja zakona morajo grafitarji pri svoji dejavnosti ostati **anonimni**, saj imajo lahko drugače probleme z varuhi reda in miru. Vendar pa po drugi strani grafitarjem anonimnost daje možnost, da svoje kritične ideje necenzurirano sporočajo javnosti, s tem vplivajo na aktualno politično realnost, na ulicah pa se odpira nov, alternativni politični prostor.

Grafiti imajo pomembno lastnost **minljivosti**, saj so izpostavljeni več različnim nevarnostim, kot so slabe vremenske razmere, ki uničijo napise in nalepke, možnost prekritja grafitov z vsebinami nasproti mislečih si skupin, o čemer bom podrobneje govorila kasneje, in kot sem že omenila odstranjevanje s strani oblasti. Grafitarji morajo

² Pojem gverilski vdor je izumil Potter.

zaradi tega, da si zagotovijo daljši obstanek svojih grafitov, biti vedno en korak naprej pred čistilci oz. čistilno tehnologijo,.

Grafiti so **določeni glede na čas in prostor** v katerem se pojavljajo, saj je od tega odvisna interpretacija in razumevanje vsebine le-teh. Zrnec (1996b) poudarja, da bi »grafit iz kakega okolja in časa imel popolnoma drug pomen v drugem prostoru in času ali pa sploh ne bi nič pomenil«. Torej moramo vedno, ko proučujemo politične grafito, vzporedno opazovati aktualne politične dogodke, saj je od teh odvisno pojavljanje in trajanje grafitov. Ulični prostor je v političnem prostoru pokazatelj demokratičnosti, saj grafiti, ki jih pišejo in rišejo na zidove predstavljajo javno mnenje, ki pa je pomembna komponenta demokracije.

Grafiti se vedno pojavljajo **neodvisno od vseh institucionalnih form**, saj jih ustvarjajo posamezniki in različne skupine, ki jim je skupna neka družbeno kritična ideologija, ki pa jo izražajo na **neformalen način**. »Grafiti so največkrat delo subkulturnih skupin oziroma njihovih članov, za katere je značilno, da imajo razvito svojo zelo posebno obliko slenga. Čeprav so namenjeni vsem mimoidočim, jih ljudje, ki skupini ne pripadajo, težko razumejo (Zrnec 1996b) «.

Bulc (2008) meni, da je pomembno sporočilo grafitarstva in street arta to, da je na vsakem koraku treba opozarjati, da je pravica do svobode govora dejansko tudi pravica do ustvarjanja svojega polja svobode govora znotraj javne sfere. Če so nekateri v položaju, kjer se ne morejo izraziti drugače kot z nekimi alternativnimi, drugačnimi sredstvi, jim to omogočata grafitarstvo in street art.

3 RAZLIKOVANJE MED STREET ART IN POLITIČNIMI GRAFITI

Grafiti so lahko že enostavni znaki na zidu ali kompleksne in barvne kompozicije, glede na kontekste pa jih loči opredelitev. Različni avtorji obravnavajo različne kontekste, v katerih grafiti nastajajo. Obstajajo velike razlike med avtorji, ki opredeljujejo grafito kot umetnost, in tistimi, ki opredeljujejo grafito kot napise s politično vsebino. Najpomembnejša razlika med umetniškimi in političnimi grafiti je v tem, da prvi poudarjajo estetsko in oblikovno raven, za politične grafito pa je pomembna vsebina in sporočilnost grafita.

Lunn (2006, 5) meni, da so za umetnost (art) potrebne spretnost, domišljija in zmožnost razumevanja umetnosti, katere pa mora vsak umetnik skozi izkušnje razvijati. Umetniški grafiti skoraj vedno vsebujejo umetniški talent, zato ustrezajo njegovi definiciji umetnosti, vendar imajo ljudje večinoma negativen odnos do njih. Zato v definicijo umetniških grafitov vključi še pojem »artless«, ki pa pomeni preprostost, neobdelanost, ali celo nekulturnost. Grafito definira kot pisanje, risanje, praskanje ali čečkarjenje po zidovih na javnem mestu in jih določi kot podžanr ulične umetnosti, čeprav termina večinoma uporabljamo kot sinonima.

Novakova (2000) meni, da so »pri estetiki grafita pomembni predvsem dejavniki, kot so stilska izraznost, dovršenost, oblika in skladnost črk pri pisanih grafitih, kombinacija likov s črkami itn«. Umetniški grafitarji uporabljajo številne tehnike in stile, ki jih skozi čas nenehno izboljšujejo. Slikovni grafiti so estetsko dovršeni do te mere, da se lahko pojavljajo celo v obliki razstav v galerijah. Primer takšne razstave je bila mednarodna grafitarska razstava, imenovana Street Art, v Mednarodnem grafičnem likovnem centru v Ljubljani leta 2004. Prehod grafitov iz ulic v nek zaprt prostor predstavlja institucionalizacijo grafitarske subkulture, kjer se alternativni načini izražanja spremenijo v neke formalne družbeno sprejete reprezentacije umetnosti.

Slika 3.1: Umetniški grafiti v AKC Metelkova mesto

Vir: zasebni arhiv (2009).

»Ko so grafiti iz urbanih lokacij prešli v muzeje in galerije, je nastala polemika med grafiti kot umetnostjo in vandalizmom. Pojavila so se vprašanja, ali lahko vandalizem smatramo kot umetnost in ali lahko grafite smatramo za grafite, če so narejeni legalno (Phillips 1996)«.

Slika 3.2: Stena z umetniškimi grafiti v AKC Metelkova mesto

Vir: zasebni arhiv (2009).

Razlika med umetniškimi in političnimi grafiti je tudi v tem, da ljudje večinoma bolj tolerirajo pisanje umetniških grafitov, saj v njih vidijo umetnost in jih povezujejo s

kulturo, zato pa se jim tudi ne zdi sporno, da se pojavljajo na ulicah. Kot meni Hrastarjeva (1992) so »risbe redkeje problematične vsebine, tako da bi jih, vsaj načeloma, brisalci grafitov morali pustiti nedotaknjene«. Z institucionalizacijo umetniških grafitov pa grafiti iz ilegalne sfere prestopijo v legalno, kjer je grafitarjem dovoljeno izražanje, pokažejo lahko svoj talent širšim množicam, grafiti pa so kvalitetnejši, saj jih nihče ne preganja med delom, ker ne kršijo zakona. Med grafitarji obstajajo neka nenapisana pravila, ki jih upošteva večina grafitarjev. Mednje spada tudi pravilo, da naj se čez grafite drugih avtorjev ne bi pisalo, kar v večini primerov umetniških grafitov drži, na področju političnih grafitov pa večkrat prihaja do konfliktov med različnimi skupinami. V Ljubljani so znani primeri, ko se nenehno pojavljajo grafitarski konflikti med anarhisti in nacionalisti, navijači različnih nogometnih klubov, antifašisti in nacionalisti, kar pa bom podrobneje opisala in razložila v nadaljevanju.

Slika 3.3: Politični grafit na Kongresnem trgu

Vir: zasebni arhiv (2009).

Politični grafiti imajo v nasprotju z umetniškimi večjo sporočilno funkcijo, saj posamezniki in skupine, ki grafitirajo, javnosti želijo posredovati svoje prepričanje in ideologijo, ki se razlikuje od vladajoče ideologije, grafiti pa potemtakem odražajo uporništvu in neenakost med družbenimi skupinami. Novakova (2000) meni, da je ena izmed funkcij grafitov lahko na primer upor oziroma izražanje nezadovoljstva s

trenutnim političnim položajem, pri čemer moramo upoštevati, da je grafit kot sredstvo za izražanje političnega nezadovoljstva v očeh dominantnih kultur problematičen.

Stepančičeva (2004) meni, da »grafiti kot javna opozorila neenakosti vplivajo na oblikovanje političnega prostora družbe. Javni prostor namreč ni politično nevtralen prostor.« S tem se strinja tudi Velikonja (2004), ki opredeli grafite kot politični medij.

»Vsak grafit bi lahko opredelili kot politični grafit, saj je pisanje in risanje na zidove in javne površine ilegalno in v nasprotju z vladajočimi normami (Lalić 1991, 115)« vendar v tem kontekstu pojma grafit ne bomo obravnavali tako široko. V nadaljevanju se bom opredelila zgolj na grafite, ki imajo v svoji vsebini politično konotacijo.

4 ZGODOVINA GRAFITIRANJA

Prvi grafiti nimajo veliko skupnega z umetniškimi in političnimi grafiti, ki jih poznamo danes, vendar glede na etimološki pomen besede grafit, »grafo«, kar pomeni »pišem in »sgraffiare«, kar pomeni »spraskati, strgati«, zametki grafitov segajo že daleč v zgodovino.

Najstarejše risbe s temami lova, živali in magije so najdene na zidovih v francoskih in španskih jamah še iz časa mlajše kamene dobe. Kasneje so se risbe pojavljale pri ameriških Indijancih okoli leta 10.000 pr. n. št., pri Egipčanih okoli leta 3000 pr. n. št., izkopavanja leta 1784 pa so odkrila dolgo tradicijo pisanja grafitov tudi v Pompejih. Zgodovinarji so ugotovili, da so se s pojavom krščanstva grafiti pojavljali pogosteje in so se v glavnem pisali v cerkvah in samostanih, ki so bila stičišča kulture in socialnega življenja (Lalić 1991, 17-19).

Za razliko od napisov prejšnjih stoletij, ki so jih v glavnem pisali pripadniki višjih slojev, so v 18. stoletju v Angliji grafite začeli pisati tudi pripadniki drugih slojev. To obdobje je bilo po oceni Reisnerja »zlata doba angleških grafitov«. Teme grafitov so postale literarne, pisali pa so tudi o ljubezni, alkoholu in tobaku. V 19. in 20. stoletju je v srednji Evropi odnos do napisov na zidovih postal tolerantnejši, vidni so bili grafiti v večjih mestih, ki so se v glavnem pisali na javnih straniščih (Lalić 1991, 20-22).

Posebno obdobje grafitov, predvsem v obliki simbolov, je prav gotovo čas, ko so se nacistično-fašistične sile pripravljale na vojno. Znakov kljukastih križev in drugih simbolov skrajnih ideologij z zdajšnjega stališča ne moremo šteti za grafite, saj so nastajali ob podpori tedanjih oblasti. Na drugi strani pa je bil cel simbolni sistem, ki je bil naperjen proti nacifašistični ideologiji, vendar niti teh ne moremo uvrščati med grafite, ker so jih odobravale vlade, ki so se bojevale proti fašizmu (Zrnec 1996a).

Začetek grafitov, ki jih poznamo danes, je bil v 60-ih letih 20. stoletja v New Yorku. Tamkajšnji avtorji so najprej risali in pisali na vlake in hodnike podzemnih železnic, da bi kasneje lahko prekrivali zidove ulic in druge javne prostore. Newyorški grafiti so danes oznaka za prve umetniške grafite, takrat pa je »pisanje s spreji veljalo za

zločin, izenačen s krajo, fizičnim napadom ali preprodajo drog« (Miklovič-Biloslav 2008, 242).

V osemdesetih letih so se ameriški slikovni grafiti in različni stilsko oblikovani napisi preko različnih medijev, kot so knjige, filmi časopisi, glasba in še mnogo drugih, razširili po vsem svetu in sčasoma postali del kulture mladih (Novak 2003).

Politični grafiti so postali popularni šele v 20. stoletju. Povod za pisanje političnih grafitov so avtorji pogosto pridobivali iz političnih in socialnih dogodkov, komentirali so dogajanja in opozarjali na bodoče trende. Znani so primeri miroljubnih in drugih parol v zahodnih mestih nemirnega leta 1968, grafitov na Berlinskem zidu ali parol simpatizerjev IRA-e na zidovih Belfasta in drugih mestih Severne Irske (Lalič 116).

Postavitev berlinskega zidu leta 1961 je prvi mejnik spremembe gledanja na grafite in je poudarila njihovo političnost. Političnost grafitov je bila poudarjena tudi ob študentskih demonstracijah leta 1968, ob radikalizmu šestdesetih, nadaljevala se je skozi punk kulture sedemdesetih, hip hop in rap osemdesetih in hardcore scene devetdesetih vse do današnjega gibanja za globalno pravičnost (Velikonja 2004, 123-124).

4.1 ZGODOVINA GRAFITOV V SLOVENIJI

Grafiti so v Sloveniji začeli nastajati že zelo zgodaj, vendar ne še v smislu prave subkulture, temveč bolj kot nekakšen stranski produkt odporniškega gibanja. Med italijansko okupacijo Ljubljane so se začeli pojavljati napisi Osvobodilne fronte, ki so bili ultimativni vizualni simbol upora (Milkovič-Biloslav 2008, 245).

Prvi sodobni slovenski grafiti so nastali v obdobju punka, konec sedemdesetih let. S punkom so se pri nas prvič pojavile provokativne parole oziroma stenski izreki: Dol z rdečo buržoazijo!, Komunizem je teror, Dol z depozitom, Pozdravljena Rusija!, Mi smo Titovi itd. Avtorji grafitov so na zidove pisali individualna in subkulturno obarvana sporočila (Novak 2000).

Grafit kot umetniški izraz je v Sloveniji nastal relativno zgodaj. V kletnih prostorih Diska FV v Ljubljani so se leta 1981 pojavili napisi in slogani, sprva kot kodirana besedila, razumljena le rednim članom oziroma obiskovalcem diska. Najprej so jih pisali samo punkerji, ker jih je takratna ljubljanska mestna oblast uspešno pregnala z ulic (Zrinski 2004).

Politično obarvani grafiti so se začeli pojavljati šele ob koncu osemdesetih let, med sojenjem četverici. Tovrstni napisi na zidovih so nastajali kot oblika protesta proti tedanjim političnim razmeram in so bili za tiste čase verjetno precej pomembni (Novak 2000, 351).

Zrnec (1996a) pravi, da »avtorji zdajšnjih grafitov izhajajo predvsem iz obrobnih – včasih tudi marginalnih – subkulturnih skupin, ki z izpisovanjem kažejo negativni odnos do dominantne kulture in družbenih norm«.

5 OPREDELITEV POLITIČNEGA GRAFITA

Politični grafiti predstavljajo nov alternativni politični prostor, ki ga marginalne skupine uporabljajo za izražanje nestrinjanja z dominantno vladno politiko in ideologijo. Gre za neinstitucionalno politiko, katere teme so ponavadi negativna kritika države, političnih strank in vladajoče ideologije.

Grafite so že od nekdaj povezovali z uporom in vandalizmom, kar pa pomeni, da so del političnega diskurza, saj do upora v družbi največkrat pripelje nestrinjanje z dominantnimi političnimi normami in vrednotami. Politični grafiti nastajajo z namenom, da posameznik ali skupina javnosti sporočijo svoje mnenje ali ideologijo. »Politične grafite ponavadi rišejo pripadniki radikalnih političnih skupin, za katere je to le ena izmed dejavnosti, en medij, en del neke širše politične akcije (Velikonja 2008).«

Grafiti so politični medij. Sporočajo vsebine, ki so najpogosteje onkraj družbenega ali političnega konsenza ali vladajoče ideologije za njim. Četudi je pisanje grafitov civilizacijski fenomen, znan v vseh zgodovinskih obdobjih, povezan z najbolj temeljnimi kriteriji civilizirane intervencije v svet okoli nas, pa vseeno sodi med najbolj nezaželene in nepriznane prakse (Velikonja 2004, 117-118).

Politični grafiti izražajo nezadovoljstvo in povečevanje zavedanja. Medtem ko se podatki o tem, kdo piše in o čem piše grafite spreminjajo glede na spremembe v vladi in pojavljanja novih vprašanj, pogostost pojavljanja političnih grafitov ostaja enaka (Lunn 2006, 21).

Razpoznavni znaki predstavljajo delo nepoznanih in podzemnih političnih skupin, radikalnih študentskih gibanj ali enostavno nezadovoljstvo posameznikov. Politični grafiti lahko izvirajo iz nenadnega nepričakovanega stanja oz. situacije (npr. upor) ali kot odziv na trenutno politično zakonodajo in politiko političnih strank (Phillips 1996).

Gramsci in Hall (v Noble 2004) menita, da je vsaka oblika produkcije zunaj vladajočega sistema označena kot trivialna ali kot grožnja za ustanovljen/veden

dogovor. Grafiti potemtakem spadajo v protivladajočo prakso, ki pa jo lahko razlagamo kot zaveden politični ali družbeni fenomen upora brez kakršnekoli razumljive, očitno filozofske ali določene agende, ki bi jim bila v podporo.

Politični grafiti niso objavljeni in vsaj dokler niso odstranjeni, niso cenzurirani. Njihov namen je, da jih lahko primerjamo, in se ne pojavljajo z namenom, da bi ustrezali. V nasprotju z množičnimi mediji, ki so vedno bolj podvrženi vladnim interesom in pričakovanjem njihovih privržencev, ulična umetnost dovoljuje piscem, da svobodno izražajo svoje misli. Take vrste komunikacija pa estetsko in politično vedno ne ustreza vsakemu opazovalcu, ampak je provokativna. Politični grafiti lahko odražajo vedenje občinstva bolj kot množični mediji (Lunn 2006, 23).

Široko gledano se lahko vsak grafit definira kot političen, če upoštevamo dejstvo, da že samo pisanje in risanje po zidovih in drugih javnih površinah predstavlja obliko nespoštovanja vladajočih družbenih norm. Po drugi strani so neposredno politični grafiti tisti, ki se od drugih napisov in risb razlikujejo po izrecno prisotni vsebine vezane na politiko. Nanašajo se na posredovanje posameznih interesov obćim interesom, še posebej na tiste interese pri katerih prihaja do medsebojnih nasprotovanj v interesih (Lalič 1991, 115).

6 GRAFITI KOT MEDIJ KOMUNICIRANJA

»Grafiti kot medij komuniciranja so razširjeni, fleksibilni in jih je težko kontrolirati zaradi tega, ker ne moremo nadzorovati in kontrolirati vseh virov, od katerih prihajajo« (Phillips 1996). Grafiti (s politično konotacijo) v današnjem času predstavljajo velik pomen za družbo, saj so eden izmed redkih načinov izražanja javnega mnenja, ki je dostopen vsem posameznikom. Večinoma se grafitiranja poslužujejo socialne oz. marginalne skupine, ki so zatirane in nimajo dostopa do drugih medijev. Pisanje grafitov pa je dostopno vsakomur brez posrednikov v toku komunikacije, torej lahko vsakdo s pomočjo grafitov oblikuje in izraža javno mnenje, prav tako pa so grafiti vidni, saj so del ulic, ki predstavljajo medijski prostor. »Grafiti predstavljajo tip prekinjene komunikacijske strategije, s katero ljudje sodelujejo v vizualnem dialogu, ki se ne nanaša nujno na interakcijo iz oči v oči ali vednost o identiteti pisca« (Phillips 1996). Žerdin (1988) meni, da so »stenski napisi lahko zaradi relativne cenenosti, vpadljivosti, enostavnega izdelovanja in trajnosti dovolj učinkovito propagandno sredstvo vladajočih grupacij. V družbah z razvito in strukturirano javnostjo pa podobne prednosti lahko izkoristijo socialne skupine, ki so do oblasti kritične«. Velikonja (2004) o subkulturnih grafitih pravi, da so »komunikacijski deficit, jemljejo si pravico do glasu, hkrati pa označujejo svoj obstoj – ki je najpogosteje že sam po sebi kulturni konflikt in provokacija.«

Mladi z ustvarjanjem grafitov prispevajo k oblikovanju svojevrstne kolektivne vizije ter na ta način definirajo svojo lastno identiteto. Grafitiranje izberejo pogosto prav zaradi zaprtega dostopa ali upora do družbeno sprejemljivih načinov komuniciranja. Grafiti so postali sodobno sredstvo sporočanja, ki mladim dopušča anonimnost in neposrednost (Novak 2003).

Bulc (2008) meni, da v časih, ko je večina množičnih medijev v Sloveniji pod kontrolo državne politike ali pod kontrolo velikih korporacij, tovrstno ulično izražanje verjetno predstavlja eno izmed redkih oblik komuniciranja, ki so na voljo t.i. malemu človeku.

Slavoljub Marković (v Lalić 1991, 32) meni, da je zid »vedno predstavljal skušnjava za vse, ki so imeli potrebo, da nekaj povedo oz. sporočijo, a niso imeli možnosti, da to naredijo«. Michel Thevoz (v Lalić 1991, 32) ugotavlja, da »sporočila grafitov izpodrivajo medije« in »zavestno bojkotirajo vsakršen komunikacijski tok«. Idejo o komunikacijskem deficitu dalje razvije Ruprecht Skasa Weiss (v Lalić 1991, 32-33), ki definira grafit kot »skriptualne akcije velemestnih posameznikov, ki se na prikrit način trudijo, da s čopičem in vedrom barve nadoknadijo svoj komunikacijski deficit«.

Lalić (1991) je komuniciranje v obliki pisanja po zidu in drugih površinah razdelil na dva osnovna nivoja, in sicer na horizontalno in vertikalno raven. Horizontalna raven poteka znotraj samega subkulturega stila, kjer se odvija interakcija med člani skupine, navzven pa se kaže kot kolektivna identiteta skupine. Identiteta skupine se izraža skozi specifičen kolektivni način življenja, kar se kaže tudi v značilnostih njihovih grafitov. Vertikalna raven predstavlja način komunikacije subkulturnih skupin do dominantne kulture in njenih vrednot. Uporniško grafitiranje poudarja razliko med subkulturno skupino in širšim kulturnim okoljem, pri čemer se uporniki zavedajo sposobnosti, da se uprejo institucijam in socialni skupnosti.

7 ULICA KOT MEDIJSKI PROSTOR

Kadar govorimo o medijskem prostoru, vsakdo najprej pomisli na množične medije, kot so tisk, televizija in radio. Ker pa množične medije marsikdaj upravlja ekonomski in politični kapital, so se uveljavili tudi alternativni načini izražanja mnenj. Eden izmed teh je tudi grafitiranje, ki za svoj prostor uporablja ulico. Zrinski (2004) pravi, da so se »grafiti razvili v kontekstu urbanega okolja in postali njegov sestavni del«. Trček (2008) meni, da so »grafit, šablona, nalepka fragment življenja ulice«.

Slika 7.1: Primer grafita na Wolfovi ulici

Vir: zasebni arhiv (2008).

»Z začetkom mladinske subkulture, katere sestavni del so bili grafiti, so ulice postale svojevrstni komunikacijski kanali, ki so mladino informirali o aktualnih dogodkih. Med študentskimi demonstracijami v Parizu leta devetinšestdeset so bile ulice in zidovi hiš ob njih vir vseh informacij, ki so se mladim upornikom zdele koristne. Sporočila, izpisana na kakšni frekventni ulici, so imela večji učinek, kot če bi svoje stališče posredovali po katerem koli njim dostopnem mediju« (Zrnek 1996b).

Grafiti so nepredvideni, nev kalkilirani del govornice mesta, ki učinkujejo kot motnja, govorni spodrseljaj. Skozi retoriko mesta vdira na dan primerjava dominantnega in podrejenega oz. subkulturnega govora. Ulica s svojimi zidovi kot možnost kaligramskih zapisov pripada torej polju subkulturnega, zato postaja kraj permanentnih spopadov za kraj izjavljanja, kar se praktično manifestira v cenzuriranju in vnovični postavitvi »vladarskega« govora prek argumenta reda, higiene ali estetike. Slednji pa so sestavni elementi urbanističnega diskurza kot privilegiranega območja ideologije (Vidmar 1988, 45).

Z izpisovanjem grafitov na mestne površine si mladi prisvojijo površine, ki jim dominantni družbeni sistem običajno ne pripisuje večje vrednosti, zanje pa predstavljajo velik del vrednostnega sistema. Nenehno širjenje urbanega prostora ter porast betonskih površin so mladi izkoristili za izpisovanje grafitov. Znotraj sive »betonske džungle« so našli površine, ki so jih polepšali ali pa izkoristili kot medij množične komunikacije. Žerdin (1988) pravi, da so »zidovi medij, ki omogoča hitro odzivanje, cenzura je šele naknadna (nastopi v trenutku, ko grafit izgine)«. Pri grafitiranju je zelo pomembna lokacija, kje se bo grafit pojavil, saj je od tega odvisna vidnost grafita, s tem pa je omogočena komunikacija s širšim okoljem. Žerdin (1988) je ugotovil, da »bolj kot je del mesta za oblast pomemben, manjša je verjetnost, da bo grafit na steni ostal dalj časa ... Grafit dokazuje, da na določenem mestu oblasti ni.« Stepančičeva (2004) pravi, da so grafiti javna umetnost. Živijo v zunanjem javnem prostoru. Nastajajo na pobudo posameznikov, največkrat ilegalno in brez konkretnih naročnikov.

Grafiti so oblika urbanega izražanja, ki predstavljajo navzočnost ljudi brez institucionalnih form sporočanja na ulicah. Čeprav so grafiti definirani kot umetnost ali vandalizem, kreativnost ali kriminal, mestu dodajo simbolni dialog, ne s sporočilom produkcije in potrošnje, ampak s sporočilom necenzurirane prisotnosti, kreativnostjo in s tem, da obstajajo (Noble 2004).

Utopična, a nič manj nujna, pa je misel, da bi morali združiti prizadevanja in oblikovati zid vseh zidov, ulico vseh ulic, mesto naših podob, zrcalo našega časa, na katerem bi v digitalizirani obliki na svetovnem spletu shranjevali te modrosti ulic naših mest in vasi ter jih varovali pred izginotjem (Trček 2008).

8 POLITIČNI GRAFITI V LJUBLJANI:

V Ljubljani obstaja več družbenih skupin, ki svoja prepričanja in vrednote izražajo s pisanjem grafitov po zidovih in drugih mestnih površinah. Večinoma se pripadniki družbenih ali subkulturnih skupin istovetijo z neko ideologijo, ki je nasprotujoča vladnim normam in vrednotam, ter jo s pomočjo grafitov posredujejo širši javnosti. Grafiti s politično konotacijo se največkrat pojavljajo v času pred demonstracijami, protesti in manifestacijami. Ponavadi se pojavijo grafiti, ki pozivajo javnost na same dogodke, hkrati pa se na zidovih in drugih površinah pojavijo kratka gesla, ki izpostavljajo problematiko. Na samih dogodkih udeleženci izražajo svoja stališča proti vladnim, ekonomskim in socialnim reformam ter javno izrazijo svoja prepričanja. Kot najbolj odmevne primere navajam delavske demonstracije, 17. 11. 2007; manifestacijo v podporo izbrisanim, 6. 3. 2008; protestni shod gibanja Svet za vsakogar, 19. 4. 2008; shod protesta in solidarnosti »Danes Grčija, jutri vsa Evropa!«, 20. 12. 2008; in antifašistično manifestacijo »Za svobodo sveta!«, 27. 4. 2009.

Grafite, ki so se pojavljali v času opazovanja, sem glede na njihovo politično vsebino razdelila v 9 kategorij: nacionalistični, anarhistični, antifašistični, lezbični, feministični, športno-navijaški, protivojni, protikapitalistični in grafiti s študentsko problematiko. Pri umeščanju grafitov v skupine me je zanimalo ozadje nastajanja grafitov ter kakšen pomen in vsebino imajo grafiti.

8.1 Nacionalistični grafiti

V skupino nacionalističnih grafitov sem uvrstila grafite, ki z izborom besed ali simbolov kažejo na negativno stališče do tujcev, ki živijo v Ljubljani ali povečujejo eno nacijo nad drugo. V Ljubljani se nacionalistični grafiti največ pojavljajo na Petkovškovem nabrežju, drugače pa jih najdemo tudi na obrobju strogega centra. Največ nacionalističnih grafitov je bilo povezanih z neodvisno mrežo posameznikov. Tukaj je Slovenija, ki so pisali grafite, kot so: »100 % PONOSEN 100% SLOVENEK«, »TUKAJ JE SLOVENIJA« s sliko karantanskega panterja, »WWW.TU-JE.SI«,

»SLOVENIJA SLOVENCEM« s sliko Rudolfa Maistra³. Grafiti, ki kažejo negativni odnos do tujcev in zavzemanje za »čisto« Slovenijo brez »Neslovencev« so: »ČEFURJI RAUS«, »SMRT ČEFURJEM«, »SMRT ČEFURJEM, SVOBODA NARODU«, »JUŽNJAKI NA JUG« in »NAREDIMO TO DEŽELO SPET SLOVENSKO«. Poleg teh so se pojavili tudi grafiti, ki odražajo pozitiven odnos do pripadnikov nekdanjih jugoslovanskih republik: križ in štiri črke S, napisane v cirilici, »Samo sloga Srbina spašava«, ki pomenijo »Le sloga rešuje Srbe« in je neuradno nacionalno geslo Srbije in »VIVA BOSNA«. Pred antifašistično manifestacijo Za svobodo sveta so se pojavili grafiti: »SLO«, narejen iz nalepk skupine Tukaj je Slovenija, »SMRT ANTISLOVENSTVU!«, »NATIONALISMUS IS DOCH KLAR«, ki pomeni Nacionalizem je jasen.

Kot odgovor na nacionalistične grafiti so se v Ljubljani pojavili protiksenofobni grafiti: »TUKAJ JE STRAH«, »BUREK BI, DŽAMIJE PA NE BI!«, »TO JE NOROST« in »WELCOME BALKAN BROTHERS AND SISTERS«.

Slika 8.1: Protiksenofoben grafit na Maistrovi ulici

Vir: zasebni arhiv (2008).

³ Slovenski nacionalisti kot simbol v grafitih uporabljajo sliko Rudolfa Maistra, slovenskega generala, pesnika in borca za slovensko severno mejo in simbol karantanskega panterja, ki se nanaša na prvo slovensko državo Karantanijo.

8.2 Anarhistični grafiti

Anarhizem je politična filozofija in družbeno gibanje, ki se bori za neomejeno svobodo posameznika, ne priznava avtoritete in družbene ureditve. V preteklosti je bil izraz anarhist uporabljen z negativno konotacijo kot žaljivka, zato še dandanes javnost napačno interpretira ideologijo anarhizma. To izkorišča tudi oblast, ki brezvladje enači s kaosom in na ta način opravičuje represijo nad anarhističnimi skupinami. V Ljubljani sta najbolj aktivni anarhistični skupini SAF – Social-anarhistična federacija in AFA – Antifašistična akcija, ki za širjenje ideologije uporabljata tudi medij grafitiranja. Največkrat se v povezavi z anarhizmom pojavi simbol A v krogu⁴, simbol črne mačke⁵ in simbol pesti. Anarhistični grafiti se v Ljubljani večinoma pojavljajo v povezavi z aktualnim družbeno-političnim dogajanjem, v podporo različnim diskriminiranim družbenim skupinam, v boju proti vsem oblikam družbenega izključevanja, v povezavi z izbrisanimi in kot nasprotovanje novim oblikam neonacizma. Večje število anarhističnih grafitov se je pojavilo pred delavskimi demonstracijami leta 2007 kot protest proti nasilju države in kapitalizma ter solidarnost z grško vstajo leta 2008, najbolj aktualna pa je njihova zadnja akcija pred antifašistično manifestacijo aprila 2009. Grafiti, ki so se pojavljali pred delavskimi demonstracijami 2007 so skozi anarhistično ideologijo izražali naklonjenost delavcem: »DIREKTNA AKCIJA PROTI KAPITALU IN IZKORIŠČANJU«, s podpisom SAF, »PESEK, NE OLJE V MOTOR KAPITALIZMA«, s podpisom SAF. Poleg grafitov, ki izražajo ideologijo anarhizma, so se na ulicah pojavljali tudi grafiti, ki so pozivali javnost, naj se pridruži delavskim demonstracijam. Iz teh grafitov ni mogoče razbrati, katera družbena skupina jih je pisala, razen v primerih, ko je to razvidno iz simbolov, ali če je bil uporabljen isti sprej in slog črk.

Decembra 2008 so SAF na protestu v Ljubljani izkazali podporo grški vstaji in na ta način vzpostavili povezavo med bojem študentov v Sloveniji in bojem študentov po svetu. V času protesta so na različne javne površine izpisovali grafito:

⁴ Črka A pomeni »anarhija« ali »anarhizem«, črka O pa v angleškem jeziku »order«, kar pomeni »red«, torej celoten simbol pomeni »anarhija je red«.

⁵ Simbol črne mačke z izbočenim hrbtom, ki kaže kremplje in zobe, je neposredno povezan z anarhosindikalizmom.

»KAPITALIZEM UBIJA!«, »KOLIKO »NESREČ« ŠE?« in »VEGRAD=MORILCI«, kar se je nanašalo na nedavno smrt 25-letnega delavca na Vegradovem gradbišču. Pred stavbo Univerze v Ljubljani so aktivisti napisali »ZNANJE NI BLAGO!« in »ZASEDIMO UNIVERZE!«. Pred vhodom grškega veleposlaništva so napisali »WE ARE ALL ALEXANDROS!« in »COPS - OFF THE STREETS!«. Na koncu akcije so pred španskim veleposlaništvom pred vhod napisali »FREE ALL POLITICAL PRISONERS!«, s tem pa izkazali solidarnost španskim anarhistom, ki so jih oblasti aretirale, medtem ko so izražali podporo grškim somišljenikom. Ta protest najbolje prikaže, kako posamezniki sodelujejo z različnimi družbenimi skupinami in skupaj izražajo ideologijo in prepričanja, ki je v nasprotju z ideologijo oblasti. V tem primeru so se združili predstavniki anarhistov, študentov in aktivistov, ki se borijo za pravice vseh prekernih⁶, ki so skupaj izkazali solidarnost z grškimi somišljeniki.

Slika 8.2: Primer anarhističnega grafita proti kapitalizmu

Vir: Infoshop (2009).

⁶ Prekernost pomeni nezanesljivost, negotovost, kar pa se konkretno nanaša na nezavarovane življenjske in delovne pogoje.

8.3 Antifašistični grafiti

V boju proti fašizmu in rasizmu se je v letu 2009 v Ljubljani organizirala koalicija Fronta za svobodo sveta, ki svoja prepričanja predstavlja tudi s pomočjo grafitov. Največ antifašističnih grafitov v Ljubljani se je pojavilo v dneh pred antifašistično manifestacijo ZA SVOBODO SVETA, 29.4.2009. Vsebina grafitov je pozivala ljudi naj se pridružijo manifestaciji in podprejo alternativo ter s tem pripomorejo k gradnji skupnosti in medsebojne solidarnosti. Največkrat so se pojavili grafiti: »TRG OF 27. 4. OB 12⁰⁰«, »SMRT FAŠIZMU ZA SVOBODO SVETA«, peterokraka zvezda v rdeče-črni barvi, »NO NAZI«, »A-FA«, »ANTIFA«, »NAZI FAK«, »ANTIFA CONA« s sliko stisnjene pesti, »«

Slika 8.3: Antifašističen grafit proti nacionalistom

Vir: zasebni arhiv (2009).

8.4 Grafiti neformalne skupine Vstaja lesbosov

Grafiti neformalne skupine Vstaja lesbosov se nanašajo na grafite s homoseksualno tematiko, vendar v sklopu le-te obravnavajo le problematiko z lezbično vsebino. Grafiti z gejevsko tematiko so v Ljubljani tako redki, da jih ni mogoče upoštevati v sklopu razdelitve in analize grafitov s politično konotacijo.

Homoseksualnost se v medijskem diskurzu obravnava stereotipno in je večinoma reprezentirana kot »drugačna«, »marginalna« in »obrobna«. Grafiti lezbijkam omogočajo, da izven okvirov stereotipizacije poskušajo vplivati na javno mnenje, spreminjajo predsodke o lezbijkah in se borijo za vidnost lezbijk v javnem prostoru.

Slika 8.4: Najbolj značilen grafit neformalne skupine Vstaja lesbosov

Vir: zasebni arhiv (2008).

Lezbični grafiti, ki se v Ljubljani največkrat pojavljajo in imajo namen opozarjati, da je homoseksualnost normalna in si prizadevajo za vidnost lezbijk v javnem prostoru, so: »BITI GEJ JE O.K.«, »GEJ = OK«, »VSTAJA LESBOSOV«, simboli ♀♀, simbol dveh žensk v krilu, ki se držita za roke, »BILO KUDA LEZBE SVUDA«, »GEJI IN LEZBIJKE VAM ŽELIJO LEP DAN«, »LEZBIJKA TO JE PREZRITA PESEM«, »PINK PARTYZANKE!«, »NE TLAČ ME V ♦QUEER«.

Slika 8.5: Grafit neformalne skupine Vstaja lesbosov na Kongresnem trgu

Vir: zasebni arhiv (2009).

Predstavnice Vstaje lesbosov so poleg grafitov, ki so narejeni s sprejem neposredno v času grafitarske akcije, večkrat na javnem prostoru namestile transparente, ki so bili že vnaprej pripravljene. To obliko lahko štejemo tudi v vrsto grafitov, saj gre za vnaprej pripravljene transparente, ki se namesti na javni prostor in ima vse lastnosti grafitov. Transparenti so bili nameščeni na Tromostovju, nad reko Ljubljanico, na Kongresnem trgu in v okolici Orto bara. Ta mesta so zelo opažena, vendar težko dostopna, zaradi česar so jih mestne oblasti težje odstranile in so sporočila dosegla širšo množico ljudi. Zato so lahko bila sporočila tudi daljša in predvsem stilsko ter barvno bolj dodelana: »POLJUBLJANJE JE ČLOVEKOVA PRAVICA«, »LEZBIČNI TRG«, »12.000 LEZBIJK V LJUBLJANI«, »LJUBLJANA HOMOFABIČNO MESTO«, »LEZBO VSTAJA OSVobAJA« (manjše črke ob simbolizirajo menstruacijo), »LEZBIJKA ≠ PORNO FILM«.

V Ljubljani se pojavljajo homofobni napisi, ki imajo namen razžalitve homoseksualcev: »SMRT PEDROM«, »TI SI PEDER«, »SMRT LEZBAM«.

Lezbični grafiti so odgovor na homofobijo in želijo na način, ki se kaže v sprejemanju vseh ljudi, ne glede na drugačnost, sporočiti, da lezbijke obstajajo. Pojavila sta se dva grafiti, ki nagovarjata heteroseksualce: »TUDI HOMOFABI SO LJUDJE« in IZADI IZ HETEROSEKSUALNE MATRICE«

8.5 Feministični grafiti

Grafiti s feministično tematiko predstavljajo ideologijo feministk, ki se nanaša na zahteve za enake pravice žensk in moških, pravico žensk do upravljanja z lastnim telesom in nasprotovanje tradicionalnemu pojmovanju ženske, v katerem je ženska podrejena moškemu. Grafiti se največ pojavljajo na obrobju strogega centra Ljubljane in sicer na Poljanski ulici, v bližini AKC Metelkova mesto, Kliničnega centra Ljubljana in bivše tovarne Rog. Na temo pravice do splava so se pojavili grafiti: »SPLAVIMO DROBNIČA«, »RAJE EPRUVETA KOT DROBNIČ ZA OČETA«, »ŽENSKA NI STROJ ZA ROJEVANJE«, »ŽENSKA PROTI NARODU – ZA PRAVICO DO SPLAVA«. Grafit, ki poudarja emancipacijo žensk: »WOMAN DON'T BREAK

DOWN, BREAK OUT«. Pojavil se je tudi simbolni grafit: stisnjena pest v simbolu planeta Venera, ki se uporablja tudi kot znak ženskega spola. Leta 2007, v dneh pred delavskimi demonstracijami, so se na ulicah pojavili grafiti s feministično vsebino: »FANTJE, KDO BO POMIL POSODO? JOŽI!«, »JEBEŠ VIŠJE PLAČE, ČE JE NIMAM – GOSPODINJA«, »AKTUALNO! TEČAJ GOSPODINJENJA ZA MOŠKE«. Pojavil se je tudi grafit, narejen s šablono, na katerem so v obliki prometnega znaka tri delavke z deklico, namesto moški z lopato kot na prometnem znaku »delo na cesti«, in napis: »17.11. DELAVKE NA CESTI«.

Slika 8.6: Grafit s feministično simboliko

Vir: zasebni arhiv (2008).

V noči iz 8. na 9. marec 2007 so feministične aktivistke izvedle akcijo, ki je po lastnostih podobna grafitarski, in sicer preimenovala so okoli 50 ljubljanskih ulic v »ženske« ulice. Simbolično se s poimenovanjem ulice pridobi tudi družbena moč osebe, po kateri je ulica imenovana, zato so se feministke odločile, da nekatere ulice poimenujejo po znanih ženskah, ki so v družbenem življenju dosegle izjemne dosežke. Tako so bile preimenovane nekatere najbolj prehodne ulice: Kersnikova ulica v »ULICA ALME KARLIN«, Tavčarjeva ulica v »ULICA LJUBE PRENNER«, Slovenska cesta v »ULICA BRANISLAVE SUŠNIK«, Kongresni trg v »TRG IVANE KOBILICE«, Jakopičevo sprehajališče je postalo »SPREHAJALIŠČE IVANE KOBILICE« ipd.

Pojavili so se tudi grafiti, ki jih lahko opredelim kot protifeministične, katerih namen je poudarjati moške nadrejenosti v družbenem položaju spola: »VSE ŽENSKÉ SO PRASICE«, »PIČKE SO SAM ZA TEPST«, »JEBEŠ PIČKE«.

8.6 Športno-navijaški grafiti

Šport je v Sloveniji postal pravi nacionalni ponos, kar se kaže tudi v aktivnosti klubskih navijačev. V Sloveniji sta aktivna ljubljanski nogometni navijaški klub Green Dragons in mariborski nogometni navijači Viole, ki svojo pripadnost klubu izražata tudi izven stadiona, in sicer s pisanjem grafitov. Največ grafitov sem našla v okolici stadiona v Bežigradu, kjer najdemo največ grafitov nogometnih navijačev ljubljanskega kluba Olimpija: »GD«, »GREEN DRAGONS«, »GREEN DRAGONS«, kjer je namesto črke O keltski križ, »G.D. ULTRAS«, »ACAR GD LJ«, keltski križ⁷ v katerem so črke »F C O L« (FOOTBALL CLUB OLIMPIJA), križ v katerem so črke »G D Y C« (GREEN DRAGONS YOUTH CREW), »OLIMPIJA«, »OLIMPIJA LJ«, »CENTR LUBLANA«, »ANTI VIOLA CLUB«, »JEBEŠ TOTE ŠTAJERCE«, »BODI PRAVI LJUBLJANČAN! VSI ZA OLIMPIJO! VSI V MB! 9:30 – 24. 10. '07!«, drugače pa se njihove inicialke »GD« pojavljajo po celotnem centru Ljubljane.

Slika 8.7: Grafit navijaške skupine Green Dragons

Vir: zasebni arhiv (2008).

⁷ Keltski križ je najbolj pogost simbol, ki ga uporabljajo nogometni navijači. Po drugi svetovni vojni je postal simbol fašističnih skupin.

Nekaj je tudi grafitov mariborskih nogometnih navijačev Virole: »VIOLE«, »VIOLE«, kjer je namesto črke O keltski križ, vendar so ti v manjšini. Keltski križ lahko povezujemo z ideologijo skrajne desnice, na podlagi česar domnevamo, da nogometni navijači povzamejo te vrednote in se v skladu s tem tudi obnašajo. To se kaže tudi v konfliktih, do katerih prihaja med različnimi navijači. Ena od ključnih značilnosti nogometnih navijačev je tudi regionalna pripadnost, ki se prav tako kaže v grafitarskih konfliktih med Green Dragonski in Violami, kar pa bom podrobneje opisala v nadaljevanju.

Slika 8.8: Grafit skupine Green Dragons Youth Crew

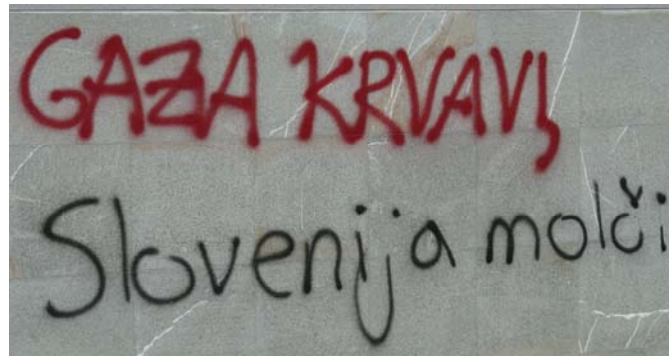

Vir: zasebni arhiv (2008).

8.7 Protivojni grafiti

Aktualni protivojni grafiti so se v Ljubljani pojavili po izraelskih napadih v Gazi. Izražali so solidarnost muslimanski manjšini v Izraelu, ki se bori za večjo avtonomnost oz. samostojno državo: »GAZA, RESIST!«, »IZRAEL UBIJA!«, »VSI SMO PALESTINCI« (dopisano »NE NISMO«), »BASRA, RESIST!«, »GAZA KRVAVI, SLOVENIJA MOLČI«, »GAZA, PALESTINSKIH FANTOV GROB!« in »IZRAELSKA VOJSKA JE TERORISTIČNA ORGANIZACIJA«. Največ grafitov se je pojavilo na Trubarjevi cesti in v ožjem mestnem središču.

Slika 8.9: Protivojni grafit

Vir: zasebni arhiv (2009).

8.8 Grafiti s študentsko problematiko

Največ študentskih grafitov se je pojavilo v dneh pred delavskimi demonstracijami, 17. 11. 2007, ko so študenti izrazili podporo delavcem, hkrati pa ta dogodek izkoristili, da so izkazali nestrinjanje s šolskimi reformami, ki jih je sprejemala vlada. Pojavili so se grafiti, ki so pozivali študentsko populacijo, naj se pridruži demonstracijam in poskuša zaustaviti reforme, ki naj bi pripomogle k privatizaciji šolstva: »BREZ UPORA NI OBSTOJA 17. 11. - VSI NA DEMONSTRACIJE!«, »NI ŠTIPENDIJ NI POSTELJ UVAJAJO NAM ŠOLNINE IN DRAŽIJO BONE! 17. 11.«, »CILJ VLADE: IZ ZASEBNE ŠOLE LASTNE KADRE«, »NA ŠTUDENTIH VARČUJEMO SVOJE RITI VARUJEMO«, »PRIVATIZACIJA ŠOLSTVA + ZDRAVSTVA = KASTNI SISTEM! 17. 11. 007«, »BOJ ZA PRAVICO 17. 11. TRG OF 9:30«, »DOKLER NE BO PRAVICE NE BO MIRU! 17. NOV. TRG OF 9:30«, »šablona človeka z dvignjeno desno roko, stisnjeno v pest, v kateri piše 17.11. TRG OF 9:30«, »PRIDI PRISPEVAJ SPREMENI 17. 11.«, »KO SI NA OBLASTI NAUČIŠ SE KRASTI: –PRIVATIZACIJA – ŠOLNINE – NIČ ŠTIPENDIJ«, »TAKO V TOVARNAH KOT NA UNIVERZI«, »ZA ŽIVLJENJE BREZ IZKORIŠČANJA 17. 11.«, »ZA ŠTIPENDIJE PROTI ŠOLNINAM 17. 11. TRG OF 9:30«,

Pojavili so se tudi grafiti s humorno vsebino: »VLADA MA VAS RADA, ŠOLNINA BO NAGRADA 17. 11.«, ŠTUDENT, DAJ MI SVOJO ŠTRUCO! J. J.,

»NAGRADNA IGRA! 17. 11. KDO NAJDE ŠTRUCO KRUHA V SMETEH?«, »I FEEL ŠOLNINA« in »PRIVATIZACIJA = PLASTIČNI MOŽGANI«.

Slika 8.10: Grafit, ki se navezuje na študentsko problematiko

Vir: zasebni arhiv (2007).

8.9 Protikapitalistični grafiti

V Ljubljani se pojavljajo grafiti, ki izražajo kritiko proti obstoječemu sistemu ter direktno kritizirajo kapitalizem in izkoriščanje na račun revnih. Grafiti s protikapitalistično vsebino, ki se pojavljajo na ulicah Ljubljane: »ENJOY CAPITALISM«, stiliziran v obliki logotipa Coca Cola, »€URO« in »NAT€G«.

Slika 8.11: Protikapitalističen grafit

Vir: zasebni arhiv (2009).

Pred delavskimi demonstracijami leta 2007 so se pojavili grafiti: »PROTI DIKTATURI KAPITALA«, »ZA ŽIVLJENJE BREZ IZKORIŠČANJA«, »PROTI UMIRANJU ZA KAPITALISTIČNE ELITE!«, »JEBEŠ LEGALNO SUŽENJSTVO

IN KAPITALIZEM«, »KER NISMO BLAGO«, »ODJEBI KAPITALIZEM« in
»SMASH THE CAPITALISM!!«.

Slika 8.12: Grafit proti delavskemu izkoriščanju

Vir: zasebni arhiv (2007).

9 KONFLIKTI MED RAZLIČNIMI SKUPINAMI GRAFITARJEV

Zaradi medsebojnega nestrinjanja med različnimi družbenimi skupinami in subkulturami so politični grafiti podvrženi stalnemu spreminjanju. Ko se na ulicah pojavijo grafiti, večkrat družbena skupina z nasprotujočo ideologijo k tem grafitom dopiše kontraargumente, zbriše ali prečrta grafito. V nadaljevanju bom opisala nekatere grafitarske bitke, ki se dogajajo v Ljubljani med predstavniki nasprotujočih si prepričanj in ideologij. Grafito sem prepoznavala po vsebini, podpisih, simbolih in simboliki barve in jih na ta način lahko umestila v kategorizacijo grafitov, ki sem jo naredila s pomočjo opazovanja. Ugotavljala sem, med katerimi skupinami so se pojavljale bitke in na kakšen način so se grafiti spreminjali. Največkrat so jih prečrtali in ob njem napisali izjavo in včasih tudi podpis ali simbol nasprotujoče misleče družbene skupine. Večkrat so bili grafiti presprejani z barvo, ki je prekrila prvoten grafit, ali pa so čez grafit nasprejali simbol, ki je predstavljal nasprotno ideologijo.

Največkrat je grafit spremenjen enkrat in v takšni obliki ostane, dokler ga ne uniči čas ali mestne oblasti prepleskajo površino, na kateri je bil napisan. Včasih se zgodi, da med različnimi skupinami pride do grafitarskega dialoga, npr. ko skupina, ki je napisala prvotni grafit, spet dopolni njegovo vsebino. Bitke, ki so potekale v Ljubljani, sem lažje interpretirala, saj posamezne skupine uporabljajo različne barve in oblike črk, na podlagi česa sem lahko ugotovila, katere izjave so originalne, katere pa dopisane. Pri analizi nejasnih in dvoumnih grafitarskih konfliktov sem o avtorstvu različnih napisov lahko le sklepala. V tem primeru sem podala različne možne interpretacije, na koncu pa sem izpostavila ugotovitev, ki se mi je po lastni presoji zdela najbolj mogoča.

Konflikti med anarhisti in nacionalisti so znani že od nekdaj, saj so si njihova prepričanja popolnoma nasprotujoča, prav tako pa se vsi poslužujejo medija grafitiranja. Antifašisti ponavadi črtajo nacionalistične grafito, največkrat pa se ob njih pojavi napis »ANTIFA«, »NO NAZI« in »NAZIS RAUS«. Prav tako se dogaja ravno obratno, da nacionalisti spreminjajo grafito antifašistom in se zraven podpisujejo: TUKAJ JE SLOVENIJA in WWW.TU-JE.SI.

Slika 9.1: Grafitarški konflikt med nacionalisti in antifašisti

Vir: zasebni arhiv (2008).

V zadnjem času so bile aktualne bitke med antifašisti in nacionalisti, ko so se pred antifašistično manifestacijo Za svobodo sveta pojavili grafiti obeh skupin. Najprej so antifašisti z grafiti na Kongrasnem trgu pozivali ljudi, naj se pridružijo manifestaciji: »TRG OF 29. 4. OB 12⁰⁰ SMRT FAŠIZMU ZA SVOBODO SVETA«. Čez nekaj dni so se pojavili nacionalistični grafiti, ki so obtoževali antifašiste: »LEVA VLADA + TAJKUNI + ANTI – FA = FAŠIZEM«, »A – FA« (z rdeče-črno zvezdo) = »LEFTWINGED EXTREMISM« (z rdečo zvezdo, v kateri sta simbola srp in kladivo), »PARTIZANI SO SE BORILI ZA NAROD, NE ZA TUJCE KOT SE VI«. Vsebina grafitov kaže na dejstvo, da nacionalisti pripadnike antifašistov enačijo s fašisti in levičarskimi skrajneži.

Slika 9.2: Grafitarški konflikt na Kongresnem trgu

Vir: zasebni arhiv (2009).

Naslednji korak so naredili antifašisti, ki so grafite preoblikovali, da so dobili drugačen pomen: »~~LEVA VLADA~~ + ~~TAJKUNI~~ + ANTI - FA ≠ FAŠIZEM« in dopisali »FAŠIZEM = KAPITALIZEM«, »PARTIZANI SO SE BORILI ZA NAROD, NE ZA TUJCE KOT SE VI«, »A - FA« (z rdeče-črno zvezdo) ≠ »LEFTWINGED EXTREMISM« (z rdečo zvezdo, v kateri sta simbola srp in kladivo). Slednji grafit so polepili še s propagandnimi nalepkami z napisi: »ANTIFA CONA SMRT FAŠIZMU«, »TUKAJ NI PROSTORA ZA SEKSIZEM SMRT FAŠIZMU«.

Slika 9.3: Rezultat grafitarske bitke med antifašisti in nacionalisti

Vir: zasebni arhiv (2009).

Vendar na tej stopnji konflikta še ni bilo konec, saj so se spet pojavili nacionalistični kontragrafiti: »SMRT ANTISLOVENSTVU«, »FUCK |BLACK BLOC|« »GOOD NIGHT LEFT SIDE« in »SMASH LEFT TERROR«.

Slika 9.4: Nacionalistični grafit na Kongresnem trgu

Vir: zasebni arhiv (2009).

Enemu grafitu pa so spet spremenili pomen: »PARTIZANI SO SE BORILI ZA NAROD, NE NE ZA TUJCE KOT SE VI AFAJEVCI«. Na grafit: »A – FA« (z rdečo-črno zvezdo) ≠ »LEFTWINGED EXTREMISM« (z rdečo zvezdo, v kateri sta simbola srp in kladivo) so prilepili še nalepke s simbolom karantanskega panterja in napisom »TUKAJ JE SLOVENIJA«, iz teh nalepk pa so oblikovali tudi besedo »SLO«.

Slika 9.5: Grafit, narejen s pomočjo nalepk skupine Tukaj je Slovenija

Vir: zasebni arhiv (2009).

Naslednji grafitarski konflikt med antifašisti in anarhisti se je pripetil na Trubarjevi cesti. Ena mogoča interpretacija je, da so antifašisti napisali: »HA HA HA ANTI – FA« in je bil odgovor nacionalistov: »NATIONALISMUS IS DOCH KLAR«, kar pomeni NACIONALIZEM JE JASEN. S tem so hoteli povedati, da je normalno, če se zavzemaš za nacionalistične vrednote. Tretji popravek grafita je bil, ko je nekdo prečrtal besede HA HA HA. Po mojem mnenju bolj verjetna interpretacija je, da so antifašisti napisali samo »ANTI – FA« in da so nacionalisti z isto barvo spreja pred tem napisom dodali »HA HA HA«. Verjetno je bil njihov namen osmešiti svoje nasprotnike in hkrati zavesti naslovnike v napačno presojo glede avtorjev dodanih besed. Pod tem grafitom pa so z drugo barvo dodali še: »NATIONALISMUS IS DOCH KLAR«. Bitka se je zaključila s tem, ko so antifašisti prečrtali besede »«HA HA HA«.

Slika 9.6: Grafitarska bitka na Trubarjevi cesti

Vir: zasebni arhiv (2009).

V času pred antifašistično manifestacijo se je pojavila grafitarska bitka tudi med navijači skupine Green dragons in antifašisti. O avtorjih, ki so bili vključeni v bitko, sem sklepala na podlagi lokacije in nasprotnojuočih si ideologij teh dveh skupin. Grafiti so se pojavili v bližini stadiona, kjer grafite ponavadi pišejo navijači, ki pa imajo med drugim tudi nacionalistična prepričanja. Na obzidju stadiona se je poleg starejšega napisa »OLIMPIJA« kot poziv na manifestacijo pojavil grafit »ANTIFAŠISTIČNA AKCIJA«, ki so mu navijači pripisali: »LEVIČARSKI DŽANKIJI = ANTIFAŠISTIČNA AKCIJA DOKAZ: 27. 4. SHOD ANTIDOMOLJUBNIH OPIC«.

Slika 9.7: Primer konflikta med navijači in antifašisti

Vir: zasebni arhiv (2009).

Drugi primer je napis »ANTIFA«, pod katerega so pripisali »LEVIČARSKÉ OPICE ANTISLO«. Nekateri grafiti so se pojavili tudi izven okolice stadiona, vendar iz besednih zvez, ki so bile uporabljene, sklepam, da so ga napisali isti avtorji. Antifašistični grafiti »ANTIFA = WILDEAST THE STREETS ARE OURS!!!« so navijači popravili v napis »ANTIFA = ~~WILDEAST~~ ANTISLO DŽANKIJI!!! THE STREETS ARE NOT OURS!!!«

Grafitarski konflikti se pojavljajo tudi med športnimi navijači. Največkrat sem opazila grafite navijačev Viole, ki so bili prečrtani in dopisani s kraticami navijačev Green dragons ali obratno. Pojavljajo se tudi grafiti, ki že sami po sebi vsebinsko izražajo nasprotovanje navijačem Viol. Primera takšnega grafita sta se pojavila na obzidju stadiona, ko so ljubljanski navijači napisali: »JEBEŠ TOTE ŠTAJERCE!« IN »ANTI VIOLA CLUB«.

10 INTERVJUJI S POSAMEZNIMI GRAFITARJI

Teoretični del raziskovalnega problema sem nadgradila s poglobljenimi intervjuji, ki sem jih naredila s predstavniki različnih družbenih skupin, ki za sporočanje svojih prepričanj uporabljajo alternativne načine komuniciranja, kamor spada tudi grafitiranje. Uporabila sem metodo poglobljenih intervjujev, kjer so bila vprašanja odprtega tipa, včasih pa sem zaradi preskopih informacij zastavila še podvprašanje, kar mi je pomagalo še bolj podrobno raziskati problem. Vprašanja s podobno vsebino sem razdelila v bloke, na podlagi tega pa sem odgovore intervjuvancev razdelila v tematske sklope, ki jih bom podrobneje opisala v nadaljevanju.

V času od 2.4.2009 do 11.5.2009 sem opravila sem tri poglobljene intervjuje, posamezni intervju je trajal približno 30 minut. Informacije, ki sem jih pridobila in kasneje uporabila v analizi, sem poslala v pregled vsakemu intervjuvancu v avtorizacijo, da ne bi prišlo do napačnih interpretacij njihovih odgovorov. Vse pogovorne oblike odgovorov sem zaradi lažjega razumevanja spremenila v knjižni jezik.

Intervjuvance sem izbirala na podlagi poznanstev različnih družbenih skupin, merilo za vključitev v intervju pa je bilo sodelovanje pri akcijah grafitiranja in poznavanje ozadja problemov konkretnih družbenih skupin. Zaradi nelegalnosti grafitiranja in anonimnosti grafitarjev obstaja možnost, da sem iz analize izpustila kakšnega pomembnega predstavnika grafitarjev. Odgovorov zaradi premajhnega vzorca ne morem posplošiti in jih obravnavati kot pregled celotne grafitarske dejavnosti v Ljubljani. Vendar pa sem s pomočjo intervjujev podprla ugotovitve, ki sem jih navedla v teoretičnem delu raziskave.

10.1 Predstavniki grafitarjev v Ljubljani

V raziskavo sem vključila predstavnike družbenih skupin, ki se ukvarjajo s problematiko diskriminacije različnih manjšin in večina se jih v javnosti identificira kot

politični aktivisti. Intervjuvance lahko poleg dejstva, da so grafitarji, označim kot izobražene ljudi, ki poznajo ozadja političnih dogodkov.

Vesna Vrvnik je lezbična aktivistka, ki je od leta 2006 do 2007 delovala v neformalni skupini Alter šalter, katera se je ukvarjala s teoretskim ozadjem queer teorije, od leta 2007 pa deluje v neformalni aktivistični skupini Vstaja lesbosov, ki se bori za pravice lezbijk, se ukvarja z vprašanjem javnega prostora ter se bori za vidnost lezbijk v javnem prostoru. Od leta 2005 sodeluje v grafitarskih akcijah, v poglobljenem intervjuju je posredovala veliko koristnih informacij o grafitih in grafitarskih akcijah z lezbično tematiko. V analizi raziskave bom njene izjave označevala z veliko tiskano črko **A**.

Matevž Pistotnik je anarhist in deluje v kolektivu Infoshop, ki se ukvarja z raziskovanjem in razvijanjem teorije in prakse anarhističnih gibanj. Je predstavnik skupine Avtonomna tribuna, ki se je ustanovila zaradi potrebe po neodvisnem organiziranju za družbeno-politično delovanje in v boju proti privatizaciji šolstva. Deluje v Fronti za svobodo sveta, ki se bori proti vsem oblikam fašizma. Zavzema se za solidarno in pravično družbo ter sodeluje pri aktivnostih s socialnimi in ogroženimi skupinami v Ljubljani. Na akcijah grafitiranja največkrat zastopa anarhistične ideje, poleg tega piše tudi protifašistične, protivojne, protiksenofobne, protikapitalistične grafite in grafite s študentsko in delavsko problematiko. Njegove odgovore bom v nadaljevanju označevala z veliko tiskano črko **B**.

Ena udeleženka raziskave ni želela biti poimenovana. Njeno identiteto sem opisala glede na tematiko grafitov:

Anonimna grafitarka, katere izjave bom označevala z veliko tiskano črko **C** je feministična aktivistka, ki je sodelovala pri akciji grafitiranja, katero je leta 2006 izvedla Feministična iniciativa za podporo pravice do splava, in tudi pri drugih akcijah grafitiranja. V sklopu podiplomskega študija se ukvarja s feminizmom in psihoanalizo ter pozna ozadje aktualnega političnega dogajanja na tem področju.

10.2 Analiza tematskih sklopov intervjuja

Na podlagi poglobljenih intervjujev sem ugotovitve razdelila v naslednje tematske sklope:

- dostopnost do medijev,
- motiv grafitiranja,
- sporočilo in interpretacija grafitov,
- lokacija in čas grafitiranja,
- konflikti z drugimi družbenimi skupinami
- konflikti z organi pregona

10.2.1 Dostopnost do medijev

Moja teza v raziskovalnem problemu je bila, da se družbene skupine odločajo za medij grafitiranja zaradi nedostopnosti do množičnih občil. Z vprašanjem: »Zakaj se odločate prav za ta medij komuniciranja, grafitiranje?« sem hotela ugotoviti vzroke pri izbiri medija, s pomočjo katerega skupine komunicirajo z javnostjo. Intervjuvancev nisem hotela usmerjati pri odgovoru, zato sem podvprašanje: »Ali se za grafitiranje odločate, ker nimate dostopa do množičnih medijev, kot so tisk, televizija in radio?« uporabila le, če problema dostopnosti niso poudarili. Dobila sem naslednje odgovore:

A: »Ta medij nam je pravzaprav še najbolj dostopen in lahko čisto sami kreiramo to, kar hočemo sporočiti širši javnosti. Gre pa za to, da izbiramo ulice kot naš prostor in s tem najhitreje, najbolj čisto in neposredno pošljemo sporočilo v javnost. Grafit lahko prebere vsak, tudi tisti, ki ne spremlja medijev. Je medij, ki je viden in je izpostavljen izmed množice poplav ostalih informacij.«

A: »Na ta način lahko sporočimo res čisto svojo informacijo, brez interpretacije drugega medija, ker vedno, tudi če pošlješ svoj manifest po vseh mrežah in novinarskih hišah, oni vzamejo delček tega, naredijo še svojo interpretacijo in posredujejo to potem javnosti. Tako, da je vedno korigirano sporočilo.«

B: »Ja, jumbo plakata si ne morem ravno privoščiti. Nekateri imajo vpliv in denar, da objavljajo legalno, eni tega nimamo, tako da se moramo takšnih ilegalnih metod posluževati. Saj to je pač sredstvo izražanja. Dostopa do medijev definitivno nimamo v takšni meri, kot bi si želeli, največkrat se zagotovo pojavimo v črni kroniki. Še večkrat nas pa ignorirajo, čeprav zelo dobro pripravimo svoja sporočila. Saj grafitiranje je ponavadi samo en del naše kampanje, nikoli ne pišemo samo grafitov.«

C: »Običajno do javnosti, ki jo želimo nagovarjati, nimamo dostopa. Mediji nimajo odprtega prostora za naše izražanje. Drugi razlog je pa tudi to, da je nekako težje priti do ljudi, ki jih želimo nagovoriti v nekem širšem obsegu in zaradi tega se nam zdi, da so grafiti zelo primerno sredstvo oziroma zelo primeren medij za sporočanje določenih političnih vsebin, ki se nam zdijo relevantne.«

Na podlagi odgovorov sem ugotovila, da intervjuvanci poleg grafitiranja uporabljajo tudi druge metode komuniciranja, vendar se za grafite večinoma odločajo, ker nimajo omogočenega dostopa do množičnih medijev. Grafite doživljajo kot alternativno metodo komuniciranja, ki jim omogoča, da svoja stališča in ideologijo sporočajo brez cenzure, ki o njihovi problematiki poteka v medijih. Poudarjajo tudi, da so grafiti zelo viden medij, saj lahko z lokacijo sami določajo, kje se bo grafit pojavil in tako dosežejo optimalno množico ljudi.

10.2.2 Motiv grafitiranja

Z vprašanjem o namenu oziroma motivu grafitiranja sem hotela ugotoviti, kakšno je ozadje političnega grafitiranja in kakšen namen imajo sporočila, ki jih oblikujejo skupine in posredujejo v javni prostor. Izhajala sem iz hipoteze, da so grafiti odraz neskladja v ideologijah grafitarjev in vladajoče oblasti.

A: »Motiv našega grafitiranja je predvsem to, da gradimo na vidnosti lezbične kulture oziroma lezbične identitete v javnosti in da se čim večkrat poudari, da lezbijke obstajamo, da smo, da živimo in da smo del družbe.«

A: »Če nas javnost in politiki izločijo iz družbe, potem mi pokažemo, da smo tu in pri tem gre tudi za neko pozicijo moči, ker s tem tudi ustvarjamo svoj diskurz in se ne pustimo samo javnemu medijskemu diskurzu, ki je popačen,. Tako, da naš motiv je predvsem vidnost, slišnost in pa zahtevamo svoje pravice.«

A: »Bistvo pri grafitiranju je to da si neviden, potem naslednji dan pa čimbolj viden.«

B: »Eno je to, da ljudje vidijo, da obstaja tudi še nekaj drugega, ne samo to, kar načeloma lahko zasledijo preko televizije ali jumbo plakatov. Predaš jim tudi sporočilo o tej drugačnosti, grafiti povedo, kaj si, kdo si in nekako nosijo takšna sporočila, znotraj skrivajo neke pobude, ali je to antifašistična, antikapitalistična, proti privatizaciji šolstva ali za solidarnost delavcem.

C: » ... hočemo govoriti o nekih čisto temeljnih človekovih pravicah kot so pravica do opravljanja z lastnim telesom, kjer je tudi pravica do splava in da so to neke pravice, ki so bile izborjene skozi desetletja, da so to politične pravice in socialne pravice, ki so bile priborjene in na takšen način bi omogočali ravno to, da bi jih lahko tako zgubili v trenutku, čisto nevede. In zaradi tega je namen to, da se spravi neko širšo feministično in politično vsebino v javni prostor.«

Intervjuvanci so poudarili, da grafito pišejo zato, da svoja prepričanja pošljejo v javni prostor in s tem gradijo na vidnosti družbene skupine, kateri pripadajo. Javnost opozarjajo na svoj obstoj, jih informirajo o stališčih, ki jih zagovarjajo in želijo vplivati na javno mnenje, ki se jim zdi popačeno. Poleg tega preko grafitov izrazijo nestrinjanje z nekaterimi ukrepi vladajoče oblasti in zahtevajo svoje pravice.

10.2.3 Sporočilo in interpretacija grafitov

V tem sklopu me je zanimalo, kako skupine oblikujejo sporočila grafitov in kaj z grafiti želijo sporočiti javnosti. Glede na to, da lahko grafiti zaradi nepoznavanja ozadja političnih problemov interpretiramo različno, me je zanimalo, kako grafitarji dojemajo interpretacijo svojih grafitov s strani javnosti in medijev.

A: »Ponavadi se odzivamo na določene dogodke v družbi in potem naredimo brainstorming, da je sporočilo kratko, jasno, jedrnato in močno. Pripravljamo pa tudi akcije brez podlage aktualnih političnih dogodkov, kjer gre pa samo za vidnost in pisanje lezbičnih simbolov proti heteroseksualni matriki.

A: Imele smo tudi akcije pod neformalno skupino Alter šalter, kjer smo se odzivale na nestrpnost in sovražni govor v parlamentu. Kot primer navajam bivšega ministra Drobniča, ki je širil sovražni govor v parlamentu, čeprav so ga kasneje interpretirali kot svobodo govora.

A: »Z negativnimi interpretacijami se ne ukvarjamo preveč in pustimo družbi čas, da bo počasi došla te besede in bo počasi iz predalčka, ki se mu reče tabu, prešlo to v sprejemanje in da se bodo tudi pogovarjali o tem. Uspeh je že to, če kakšen homofob ali lezbofob samo prebere naš grafit in se mu nekaj sproži v glavi. In če se mu to večkrat sproži v glavi, bomo mogoče spremenile njegovo mnenje. Lezbijke obstajamo v literaturi, v filmih, nekje na papirju, nekje so dokumentirane, v realnosti pa smo čisto izključene iz javnega prostora. Tako da samo, da sporočimo in da čim večkrat gre to v javnost.«

B: »Načeloma ima ta skupina, v kateri sem jaz angažiran, neko jasno agendo stališč in vrednot in potem glede na to pač grafitiramo. Verjetno bi nas označili za skrajne levičarje, naša stališča so anarhistična, smo za solidarnost, za samoupravljanje, za razlastitev kapitalistov, proti nestrpnosti, proti fašizmu, za dostop do javnega prostora in za čim večje javno dobro.

C: »Želimo čisto konkretno poudariti, na kaj smo ženske reducirane oziroma na kaj naša država želi reducirat ženske, torej na to, da bodo ženske tukaj za to, da bodo

rojevale otroke ... sporočilo je namerjeno proti nekim stereotipnim predstavam o družini, vlogi in poziciji ženske v družbi in tako naprej.«

Iz odgovorov sem ugotovila, da oblikovanje sporočila poteka na dveh ravneh, in sicer na horizontalni ravni in vertikalni ravni. Horizontalna raven poteka znotraj družbene skupine, kjer pripadniki oblikujejo enotna stališča in vrednote, za katere se zavzemajo. Navzven se to kaže kot kolektivna identiteta skupine, kar se odraža tudi v vsebini grafitov. Vertikalna raven pa se kaže skozi politične grafite, ki izražajo upor do dominantne kulture, vrednot in njenih institucij. Večinoma se grafitarji ne ukvarjajo z interpretacijo njihovih grafitov s strani medijev in javnosti.

10.2.4 Lokacija in čas grafitiranja

Zanimalo me je, na katerih lokacijah v mestu Ljubljana se največ pojavljajo grafiti in v katerem času glede na aktualna politična in družbena dogajanja. V nadaljevanju navajam primere.

A: »Naše prve akcije so se predvsem nanašale na dostopne lokacije v centru: vzporedno s Trubarjevo cesto (Petkovškovo nabrežje), pa vse preko tržnice in Prešernovega trga. V glavnem na področja, kjer je največja masa ljudi. Tudi transparente smo večinoma razobešali na Prešernovem trgu, obesili smo jih tudi na lokaciji v sklopu Orto bara⁸, kar je bil res direkten odgovor na to homofobno oziroma lezbofobno reagiranje.«

A: »Odzovemo se na aktualne politične dogodke, gremo pa tudi v akcijo predvsem zaradi vidnosti lezbijk v družbi. Brez kakšne podlage aktualnih dogodkov pa delamo akcije v okviru kakšnih festivalov.«

B: »Kakor nanese, po navadi največ grafitov naredimo tam, kjer začnemo grafitirati. Včasih se malo bolje organiziramo in se odpeljemo na Vič, pa jih potem na Viču veliko

⁸ Nanaša se na dogodek v Ortu baru leta 2007, ko sta se varnostnik in lastnik lokala nestrpno vedla do lezbičnega para.

naredimo eno noč, ali pa v Šiško, pa jih v Šiški naredimo veliko. Ni nekako specifične lokacije.«

B: »Sicer je dobro, da se grafiti kdaj nanašajo na aktualno politiko, ker ljudje bolj dojamejo zadeve in se jih bolj prime. Osnovni trik je, da ko je neko mnenje že objavljeno v medijih in ga ti z grafitom poveš lepo, bo lahko dal nekemu kaj misliti.«

C: »Konkretno smo naredile par grafitov na Poljanah, okrog AKC Metelkova mesto, okrog bolnišnice, tukaj pri Rogu je bil tudi eden. Nekako se vseeno držimo bolj roba strogega centra, kjer je tudi varnejše. Mislim, da se na ta način grafiti dlje časa ohranijo. V samem strogem centru Ljubljane grafit že naslednje jutro izgine.«

C: »Izkoristimo odprti prostor v trenutku, ko se pojavijo določena vprašanja, ampak ne z namenom, da bi šele zdaj replicirali, ampak so naša razmišljanja že vnaprej pripravljena in običajno izhajajo iz feminističnih iniciativ oziroma skupin, ki se že tako ali tako redno dobivamo in delamo skupaj dogodke..«

Avtorji grafitov se za grafitiranje odločajo večinoma v času, ko so v medijih že odprta vprašanja o problematiki, s katero se ukvarjajo, vendar imajo svoja razmišljanja že vnaprej pripravljena. Večinoma so mnenja, da imajo grafiti, ki se nanašajo na aktualno družbeno politično tematiko, večji vpliv na javno mnenje prav zaradi aktualnosti. Grafitarji se odločajo za lokacije, kjer je značilen velik pretok ljudi, saj si prizadevajo za čim večjo vidnost svojih sporočil. Največkrat so izpostavili lokacije v bližini centra Ljubljane kot so Petkovškovo nabrežje, okolici AKC Metelkova mesto in bivše tovarne Rog.

10.2.5 Konflikti z drugimi družbenimi skupinami

Družbene skupine z različnimi interesi in prepričanji prihajajo v grafitarske konflikte. Nekaj sem jih opisala že zgoraj, z vprašanji pa sem svoje ugotovitve potrdila še s konkretnimi primeri, ki so mi jih predstavili intervjuvanci.

A: To se nam je zgodilo na Petkovškovem nabrežju, kjer je precej taka rasistična ulica z vsemi rasističnimi grafiti in smo opazile, da smo posegle na njihov teritorij. Ker ko smo

en večer oz. ponoči pografitirale, so bili že čez nekaj dni znaki pretvorjeni v čisto lezbofobne, homofobne. V glavnem, uporabili so naše znake in jih prečrtali. S tem smo jim pravzaprav vrgli kost, da so oni spet pokazali homofobijo. Ampak mi se nismo ukvarjale s tem, da bi se borile proti tej skupini. Ne vidimo bistva v tem, da začnemo sedaj spet boj. Naslednji večer smo z barvo prepleskale vse grafito, ki so jih napisali.

B: »Konflikte, kar se tiče grafitov, imamo s fašističnimi, nacionalističnimi, nacističnimi in kvazidomoljubnimi skupinami. Njihove grafito mi spreminjamo, oni pa tudi zelo intenzivno naše. Ni to ravno dialog, vsak popravi grafit tako, da je njemu všeč. Najbolj zabavno je, če grafitu lahko spremeniš dejansko vsebino, da dodaš kakšno besedo ali pa črko.

C: »Vem, da smo en grafit naredile na Maistrov spomenik pri železniški postaji in je bil v roku parih ur zbrisan, ampak mislim, da to ni bila neka družbena skupina, ampak da je bila država ... Ja, drugače pa ne. Mogoče naši grafiti dejansko niso bili dovolj radikalni.«

Ugotovila sem, da do grafitarskih konfliktov največkrat prihaja med skupinami, ki se zavzemajo za različna in nasprotujoča si stališča in vrednote. Večinoma grafitarji spreminjajo vsebino grafitov, s katero se ne strinjajo in dodajo svoje sporočilo.

10.2.6 Konflikti z organi pregona

Z vprašanjem o zanimivostih in doživetjih na samih akcijah grafitiranja sem hotela izvedeti, ali imajo grafitarji probleme s policijo in drugimi organi pregona. Zanimale so me konkretne izkušnje v grafitarskih akcijah in kakšne so bile posledice soočenj s policijo.

A: Ne, ker akcije se zmeraj dogajajo ponoči in večinoma precej pazimo in opazujemo okolico, da nas ne bi kdo zalotil. Do sedaj smo imeli samo srečo pri tem. Oziroma imeli smo konflikt na tržnici, kjer imajo varnostnike. Na tržnici smo grafitirali samo dvakrat in prvič se sploh nismo ozirali na varnostnike in so nas pregnali od tam, ampak smo vseeno potem nasprejali par grafitov na hitro.

B: »Enkrat sem grafitiral okoli Metelkove in sem videl Ministrstvo za kulturo in sem potem dobil tako razsvetlitev, da bi moral zraven vrat napisati: »SIMONITI, KULTURA JE V RITI« in sem začel to pisati. Prišel je varnostnik in sem pobegnil, potem pa sem čez pol ure še enkrat poskusil do konca napisati, pa je prišel varnostnik spet ven in me napadel s palico, medtem ko sem jaz tekel stran in me je udaril po glavi. In potem sem stekel čez cesto in se malo zamislil in potem sem se šel prepirati z njim, kaj njemu ni jasno, da ljudi, medtem ko bežijo stran, napada s palico. Prepirla sva se toliko časa, da je mimo prišla policija in kasneje so mene obtožili kaznivega dejanja zaradi uničevanja tuje lastnine, medtem ko je varnostnik dobil samo prekršek, pa še to je presenetljivo, da je dobil prekršek. Sem se res prav potrudil, da ga je dobil, ker je bil tam s policijo.«

C: »Na ta način se nismo srečali s policijo. Mislim, da je pametna strategija ali to, da se gre kadar je res len dan ali večer, recimo v nedeljo zvečer, ali pa, ko je ogromno ljudi.«

Večinoma se pisci političnih napisov na akcije grafitiranja pripravijo in je verjetnost, da se bodo soočili z organi pregona, minimalna. Najraje grafitirajo ponoči, ko so ulice bolj prazne in je manjša verjetnost, da bodo opaženi.

11 ZAKLJUČEK

Politični grafiti so ilegalna metoda komuniciranja, ki jo za sporočanje svojega mnenja in ideologije uporabljajo družbene skupine, ki se ne strinjajo z dominantnimi družbenimi in političnimi vrednotami. Z opazovanjem in analizo političnih grafitov sem izpostavila družbene skupine in subkulture, katerih grafiti so se največkrat pojavljali na ulicah. Nekateri grafiti glede na temo niso ustrezali nobeni kategoriji in jih zaradi nepogostosti pojavljanja nisem vključila v analizo.

S pomočjo poglobljenih intervjujev sem potrdila hipotezo, da se marginalne družbene skupine za medij grafitiranja večinoma odločajo, ker nimajo omogočenega dostopa do množičnih medijev. S pomočjo političnih grafitov lahko množicam necenzurirano in neposredno pošiljajo sporočila, s tem pa spodbujajo kritično mišljenje in povečujejo zavedanje širše javnosti o njihovem obstoju in aktualnih družbenih problemih, ki se jih dotikajo. Ljudje so bolj dojemljivi za sporočila, ki se nanašajo na aktualno družbeno-politično dogajanje. Grafitarji se zato največkrat odločajo za grafitarske akcije prav v času, ko so v medijih že odprta vprašanja, s katerimi se sami ukvarjajo.

Skozi grafito se na horizontalni ravni kaže kolektivna identiteta skupine, na vertikalni ravni pa se izraža upor do dominantne kulture, vrednot in njenih institucij. Večina ljudi verjetno ne opazi, kako se organizirajo različne skupine in skozi vsakdanje dogodke in druženja kažejo ta upor in se borijo proti izkoriščanju, diskriminaciji, nesvobodi, nestrpnosti in revščini. Prav zato sem želela osvetliti probleme, s katerimi se ukvarjajo marginalne družbene skupine, ki grafitirajo in pojasniti ozadje družbeno-političnega dogajanja. Grafiti zaradi neinstitucionalne in neformalne narave najbolj neposredno odsevajo družbeno-politično dogajanje, zato so zelo dober pokazatelj kritičnosti javnosti. Ugotovila sem, da Ljubljana velja za mesto, kjer je grafitarski diskurz kritičen in predvsem zelo raznovrsten.

Zanimivo je bilo opazovati bitke, ki so se pojavljale med skupinami z različnimi prepričanji in ideologijo. Na ulicah so se pojavili sovražni dialogi med nasprotujočimi skupinami, katerih grafite sem opazovala. Nekatere dialoge sem spremljala skozi vse faze spreminjanja, tako da sem lahko grafitarske konflikte opisala in analizirala. Zaradi boljše vizualne predstave sem k opisu dodala še fotografije o končnih rezultatih bitk. Na podlagi opazovanja in informacij, ki sem jih pridobila s poglobljenimi intervjuji, sem prišla do zaključka, da vsako grafitarsko akcijo spremlja tudi spreminjanje in brisanje grafitov nasproti mislečih skupin.

Grafiti veljajo za viden medij, saj so ulice medijski prostor, ki je na voljo ves čas. Vendar pa so nekatera področja zaradi večje prehodnosti ljudi pri grafitarjih bolj priljubljena. Grafitarji se raje odločajo za te lokacije, saj si prizadevajo za čim večjo vidnost svojih sporočil. V Ljubljani sem največ grafitov našla v bližini strogega centra, in sicer na Petkovškovem nabrežju, Trubarjevi cesti in v okolici AKC Metelova mesto. To so tudi še edine lokacije, kamor »čistilna« tehnologija zaenkrat še ni segla. Vsakič ko me pot zanese na eno izmed teh ulic, pričakujem kakšno novo sporočilo, ki mi bo dalo misliti in razmišljam, kako lahko grafiti popestrijo vsakdanjo rutino v življenju ljudi.

12 LITERATURA

- Anonimni vir. 2009. Intervju z anonimnim avtorjem. Ljubljana, 21. april.
- Arcioni, Elisa. 2003. *Graffiti, regulation, freedom*. Dostopno prek: <http://www.aic.gov.au/conferences/2003-graffiti/arcioni.pdf> (15. december 2008).
- Bulc, Gregor. 2008. Transkripcija čajanke za sodobno umetnost o streetartu v Galeriji Alkatraz, AKC Metelkova mesto. *Časopis za kritiko znanosti* (231-232): 25-32.
- Fajt, Mateja in Mitja Velikonja. 2006. Ulice govorijo / Streets are saying things. *Časopis za kritiko znanosti* (223): 22-29.
- Giller, Sarah. 1997. Graffiti: Inscribing Transgression on the Urban Landscape. Dostopno prek: <http://www.graffiti.org/faq/giller.html> (19. december 2008).
- Hrastar, Mateja. 1992. Piši, briši, riši, briši, piši ... : grafiti. *Delo*, (28. november).
- Infoshop*. Dostopno prek: <http://foto-infoshop.blogspot.com/> (13. april 2009).
- Lalić, Dražen, Anči Leburich in Nenad Bulat. 1991. *Graffiti i subkultura*. Zagreb: NIP »Alinea«.
- Lunn, Mathew. 2006. *Street Art Uncut*. Melbourne: Craftsman House.
- Milkovič-Biloslav, Gašper. 2008. Kriminalizacija grafitov v tujini in doma. *Časopis za kritiko znanosti* (231-232): 25-32.
- Noble, C. 2004. *City Space: A Semiotic and Visual Exploration of Graffiti and Public Space in Vancouver*. Dostopno prek: http://graffiti.org/faq/noble_semiotic_warfare2004.html (21. januar 2009).
- Novak, Maja. 2000. Grafit kot eden izmed načinov subkulturnega izražanja. *Časopis za kritiko znanosti* (200-201): 345-365.
- 2003. Upor do družbeno sprejemljivih načinov komuniciranja: umetnost na zidu, grafiti. *Delo*, (11. januar).

--- 2007. *Politični grafiti kot medij za razkrivanje kapitalske in politične neenakosti*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Phillips, Susan A. 1996. *Graffiti Definition: The Dictionary of Art*. Dostopno prek: <http://sunsite.icm.edu.pl/graffiti//faq/graf.def.html> (20. januar 2009).

Pistotnik, Matevž. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 7. maj.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1998. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Stepančič, Lilijana. 2004. Grafiti kot sodobni spomeniki. V *Grafitarji = Graffitiists*, ur. Lilijana Stepančič in Božidar Zrinski, 9-36. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center.

Trček, Franc. 2008. Biti spider je fer – pajčevine kreativne svobode v dobi izginjanja javnega prostora. *Časopis za kritiko znanosti* (231-232): 25-32.

TV Slovenija, 1. program. 2007. *Grafit kriminal, dokumentarni feljton*. Ljubljana, 13. junij.

Velikonja, Mitja. 2008. Politika z zidov: Zagate z ideologijo v grafitih in street artu. *Časopis za kritiko znanosti* (231-232): 25-32.

Velikonja, Nataša. 2004. Grafiti: poulično revolucionarno branje. V *Grafitarji = Graffitiists*, ur. Lilijana Stepančič in Božidar Zrinski, 115-130. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center.

Verbinc, Franc. 1989. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Vidmar, Ksenija. 1988. Prepovedani predmeti. *Problemi. Eseji* (6): 42-43.

Vravnik, Vesna. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 2. april.

Zrinski, Božidar. 2004. Mojstrovine. V *Grafitarji = Graffitiists*, ur. Lilijana Stepančič in Božidar Zrinski, 43-72. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center.

Zrnc, Primož. 1996a. Spolnost, smrt in alkohol. *Delo*, (5. marec)

--- 1996b. Prepovedano sadje je najslajše. *Delo*, (6. marec).

Žerdin, Ali. 1988. Nekatere stene imajo ušesa, grafiti pa so dokaz, da imajo pametnejše stene tudi jezik. *Problemi. Eseji* (6): 48-52.

PRILOGA A: Vprašanja za pomoč pri poglobljenem intervjuju

Zakaj se odločate prav za ta medij komuniciranja, grafitiranje?

podvprašanje: Ali se za grafitiranje odločate, ker nimate dostopa do množičnih medijev, kot so tisk, televizija in radio?

Kakšen je namen oziroma motiv vašega grafitiranja?

Kakšno je vaše sporočilo, kako ga oblikujete? Kaj želite s tem sporočiti javnosti?

Ali prihaja kdaj do napačnih interpretacij vaših grafitov?

podvprašanje: Menite, da vsebina grafitov učinkuje na javnost, in če učinkuje ali učinkuje pozitivno ali negativno? Na koga učinkuje?

Na katerih lokacijah po navadi grafitirate?

Kdaj po navadi grafitirate (glede na aktualna politična dogajanja)?

Ali prihajate pri grafitiranju v konflikt z drugimi družbenimi skupinami? Primeri!

Imate še kakšna posebna doživetja, se vam je kaj zanimivega zgodilo med akcijami grafitiranja?

podvprašanje: Ali vas je kdaj pri grafitiranju preganjala policija?